

БАЙГАЛЬ ОРЧИН,
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЯАМ

МОНГОЛ ОРНЫ
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ
БАЙДЛЫН ТАЙЛАН
2017-2018 ОН

МОНГОЛ УЛСЫН
ЗАСГИЙН ГАЗАР

БАЙГАЛЬ ОРЧИН,
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЯАМ

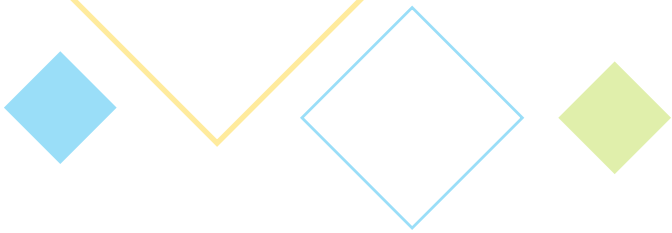
Хандлагаа
ӨӨРЧИЛЬЕ!

**МОНГОЛ ОРНЫ
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ
БАЙДЛЫН ТАЙЛАН
2017-2018 ОН**

ISBN: 978-9919-21-396-1

Редактор: А.Энхбат
П.Цогтсайхан
Г.Нямдаваа (Ph.D), профессор
Эмхэтгэсэн: П.Шинэцэцэг
Дизайнер: Г.Энхдэлгэр

ЦАГ АГААР, УУР
АМЬСГАЛЫН
ТӨЛӨВ БАЙДАЛ,
ӨӨРЧЛӨЛТИЙН
ХАНДЛАГА

1

БАЙГАЛИЙН
НӨӨЦИЙН
ХАМГААЛАЛТ,
АШИГЛАЛТ,
НӨХӨН
СЭРГЭЭЛТ

2

БАЙГАЛЬ
ОРЧНЫ
БОХИРДОЛ,
ӨӨРЧЛӨЛТИЙН
ТӨЛӨВ

3

БАЙГАЛЬ
ОРЧНЫ
ЗАСАГЛАЛ

4

АГУУЛГА

ӨМНӨХ ҮГ
ОРШИЛ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

ЦАГ АГААР, УУР АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ХАНДЛАГА

6
7

1.1. Уур амьсгалын өөрчлөлт	11
1.2. Цаг агаар, уур амьсгалын тойм	12
1.3. Цаг агаарын гамшигт үзэгдэл	14
1.4. Хүлэмжийн хийн ялгарал	16
1.5. Озоны давхаргыг хамгаалах асуудал	18

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

БАЙГАЛИЙН НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

2.1. Газрын нэгдмэл сангийн хамгаалалт, ашиглалт, нөхөн сэргээлт	23
2.2. Уул уурхайн байгаль хамгаалал, нөхөн сэргээлт	25
2.3. Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хамгаалалт, ашиглалт	29
2.4. Цөлжилтийн төлөв байдал, түүнтэй тэмцэх арга хэмжээ	34
2.5. Бэлчээрийн төлөв байдал	36
2.6. Усны нөөцийн хамгаалалт, ашиглалт, нөхөн сэргээлт	38
2.6.1. Ус ашиглалт	39
2.6.2. Усны нөөцийн хамгаалалт	40
2.7. Ойн нөөцийн хамгаалалт, ашиглалт, нөхөн сэргээлт	41
2.7.1. Ойн нөөц	41
2.7.2. Ойн сангийн талбай	42
2.7.3. Ойн нөөцийн хамгаалалт, эзэмшил	43
2.7.4. Ой, хээрийн түймэр	43
2.7.5. Ойн хөнөөлт шавжийн тархалт	43

2.7.6. Хууль бус мод бэлтгэл	43
2.7.7. Ойн ашиглалт	44
2.7.8. Ойжуулалт, ой нөхөн сэргээлт	44
2.8. Байгалийн ургамлын нөөцийн хамгаалалт, зохистой ашиглалт, нөхөн сэргээлт	45
2.9. Амьтны нөөцийн хамгаалалт, ашиглалт, нөхөн сэргээлт	47
2.9.1. Амьтны хамгаалалт	47
2.9.2. Амьтны нөөц	48
2.9.3. Амьтны ашиглалт	49
2.9.4. Амьтны өсгөн үржүүлэлт, сэргээн нутагшуулалт	50
2.10. Биоаюулгүй байдал, биохамгаалалын одоогийн байдал	51
2.11. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн байдал	52
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ	
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ БОХИРДОЛ, ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТӨЛӨВ	
3.1. Агаарын бохирдол	55
3.2. Хөрсний бохирдол	58
3.3. Усны бохирдол	59
3.4. Хог хаягдал	60
3.5. Химийн хорт болон аюултай бодис	65
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ	
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЗАСАГЛАЛ	
4.1. Салбарын эрх зүйн өнөөгийн байдал	69
4.2. Ногоон хөгжлийн бодлого, түүний хэрэгжилт	70
4.3. Аялал жуулчлалын салбарын өнөөгийн байдал	74
4.4. Салбарын төсөв, санхүү, хүний нөөц	78
4.5. Байгаль орчны үнэлгээ, аудитын хэрэгжилтийн байдал	80

ӨМНӨХ ҮГ

Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлт, эдийн засаг, хүн амын хурдацтай өсөлт, үрэлгэн хэрэглээ, байгаль орчны бохирдол, доройтол зэрэг нь экосистемийн тэнцвэрт байдал алдагдахад хүргэж, улс орнуудын тогтвортой хөгжилд томоохон сорилт болж байна. Монгол Улсын Их Хурал “Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030”, “Ногоон хөгжлийн бодлого”-ын баримт бичгүүдийг баталж, тогтвортой хөгжлийн 3 гол тулгуур байгаль орчин-нийгэм-эдийн засгийг харилцан уялдаатай, тэнцвэртэй хөгжүүлэх зорилтыг тодорхойлсон. Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Хүний эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд сөрөг нөлөөгүй, үр ашигтай, дэвшилтэт технологи, нэвтрүүлж нөөцийг хэмнэх, эргүүлэн ашиглах, хаягдлыг дахин

боловсруулан ашиглах ногоон хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх” тухай томоохон зорилт дэвшүүлсэн билээ. Уг зорилтыг ханган хэрэгжүүлэхэд байгаль орчны өнөөгийн төлөв байдал, нөөц, даацын талаарх бодит мэдээ, тоо баримт нэн шаардлагатай юм. Энэ зорилгоор Монгол орны Байгаль орчны төлөв байдлын 2017-2018 оны тайланг боловсруулан та бүхэнд толилуулж байна.

Манай орны хувьд уур амьсгалын өөрчлөлт дэлхийн дунджаас даруй 3 дахин их буюу сүүлийн 70 гаруй жилийн хугацаанд 2.2°C дулаарч, хур тунадасны хэмжээ 7 хувиар буурсан байна. Үүний улмаас байгаль, цаг агаараас ихээхэн хараат эдийн засгийн салбаруудад илүүтэй их эрсдэл учирч, гол ус хатаж ширгэх, мөнх цэвдэг, мөстөл хайлах, хөрс бэлчээр доройтон цөлжих, байгаль, цаг агаарын аюулт үзэгдлийн давтамж, хамрах хүрээ нэмэгдэж байна. 2016 оны байдлаар нийт нутаг дэвсгэрийн 76.8 хувь цөлжилтөд өртсөн байна. 2017-2018 онд улсын хэмжээнд уул уурхайн үйл ажиллагаанаас эвдэрсэн газрын тооллогыг зохион байгуулав. Байгалийн нөөцийг зүй зохистой ашиглах, хамгаалах, нөхөн сэргээх ажлын үр дүнг нэмэгдүүлэх, түүнд шаардагдах зардлыг төв, орон нутгийн төсөвт бодитой тооцон тусгахад ихээхэн анхаарч байна.

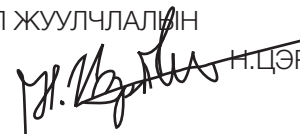
Улаанбаатар хотын агаарын бохирдол гамшгийн хэмжээнд хүрч, хот, хөдөөгүй хог хаягдал хуримтлагдаж, стандартын

шаардлагад нийцэхгүй ариун цэврийн байгууламж нэмэгдэж байгаагийн улмаас ус, хөрс бохирдож, хүн амын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх боллоо. Сэргээгдэх эрчим хүчний хэрэглээг хөхиүлэн дэмжих, түүхий нүүрсийг хориглох, нийлэг уут ашиглахыг хязгаарлах зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.

Манай яамнаас “Хандлагаа өөрчилъё” багц ажлыг санаачлан иргэдийн оролцоо хамгаас чухал гэдэг ойлголтыг олон нийтэд өгч эхэлсэн. Уг ажлын хүрээнд өрх бүрт байгаль хамгаалагч бэлтгэх зорилготой “Ногоон паспорт” аяныг Монгол орон даяар амжилттай эхлүүлж, ерөнхий боловсролын 778 сургуулийн ахлах ангийн 167,690 сурагчдыг хамруулав. “Ногоон паспорт” аян хэрэгжсэнээр 2027 оноос байгаль орчны чиглэлийн үргүй зардлыг жил бүр 12 тэрбум төгрөгөөр хэмнэх тооцоо гарсан.

Хандлагаа өөрчилж байгаль орчноо хамгаалахад ахиц дэвшил гаргахыг та бүхэнд уриалж байна.

БАЙГАЛЬ ОРЧИН,
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН
САЙД

Н.ЦЭРЭНБАТ

ОРШИЛ

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухайн хуулийн 47 дугаар зүйлийн 2.7 дахь хэсэгт заасны дагуу Монгол орны байгаль орчны төлөв байдлын 2017-2018 оны тайланг боловсруулав. Байгаль орчны төлөв байдлын тайлангийн зорилго нь байгаль орчны төлөв байдлын хувьсал, өөрчлөлтөд үнэлгээ-дүгнэлт өгч нэгтгэн төрийн бодлого тодорхойлох, шийдвэр гаргахад үндэслэл болгоход оршино. БОАЖ-ын сайдын 2018 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдрийн А/502 дугаар тушаалаар яам, харьяа газрын холбогдох мэргэжилтэн, эрдэмтэн судлаачдаас бүрдсэн ажлын хэсэг байгуулж тайланг нэгтгэн боловсруулав. Түүнчлэн олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал зохион байгуулж эрдэмтэн судлаачдын байгаль орчны талаарх судалгааны дүнг хэлэлцүүлэн нэгтгэж тайланд тусгасан.

2017-2018 оны тайланг дэлгэрэнгүй болон инфографик хэлбэрээр бэлтгэсэн болно.

Дэлгэрэнгүй тайлан нь 4 бүлэг, 53 хүснэгт, 156 зураг бүхий 206 хуудастай, Инфографик нь 82 нүүртэй. Бүлэг тус

бүрт танилцуулга, хууль эрх зүйн үндэс, өнөөгийн төлөв байдал түүний өөрчлөлт, дүгнэлт, цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээ зэргийг тусгав.

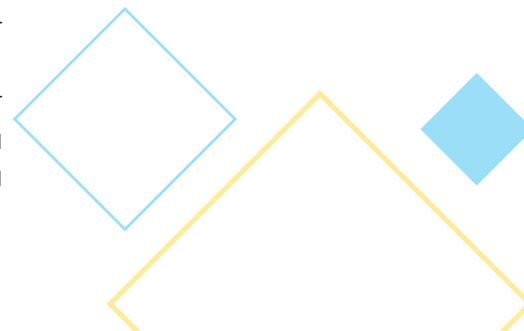
Тайлангийн 1 дүгээр бүлэгт цаг агаарын төлөв байдал, уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх сүүлийн жилүүдийн цаг уурын ажиглалтын дэлгэрэнгүй мэдээллийг Ус, цаг уур орчны шинжилгээний газраас авч нэгтгэн гаргав. Хүлэмжийн хийн ялгарлын хэмжээ, тооллого болон озоны давхаргыг хамгаалах талаар хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний тухай мэдээллийг Уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль орчин уур амьсгалын сан, Озоны үндэсний албанаас тус тус авч нэгтгэн боловсруулав.

Тайлангийн 2 дугаар бүлэгт байгалийн баялгийн нөөцийн өнөөгийн төлөв байдал, түүний хамгаалалт, ашиглалт, нөхөн сэргээлтийн мэдээ, тоо баримтыг ШУА-ийн холбогдох хүрээлэн, Ус цаг уурын хүрээлэн, их дээд сургуулиуд, Газар зохион байгуулалт, геофизи зураг зүйн газар, Ойн судалгаа, хөгжлийн төв, Цагдаагийн ерөнхий газар болон

холбогдох төсөл, хөтөлбөрүүдээс авч нэгтгэн боловсруулав.

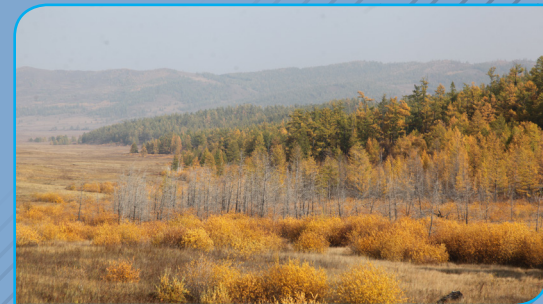
Тайлангийн 3 дугаар бүлэгт байгаль орчны бохирдлын өнөөгийн байдал, цаашдын чиг хандлагын талаарх мэдээ, тоо баримтыг Ус, цаг уур орчны шинжилгээний газар, Орчны бохирдлыг бууруулах үндэсний хороо, Аймаг, нийслэлийн байгаль орчин аялал жуулчлалын газар зэрэг байгууллагаас авч нэгтгэв.

Тайлангийн 4 дүгээр бүлэгт байгаль орчны засаглалын өнөөгийн байдал, ногоон хөгжлийн зорилтын талаарх тоо баримт, салбарын эрх зүй, хүний нөөц, төсөв санхүүгийн холбогдох мэдээлэл болон аялал жуулчлалын талаарх мэдээллийг нэгтгэн тусгав.

1

ЦАГ АГААР, УУР
АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨВ
БАЙДАЛ, ӨӨРЧЛӨЛТИЙН
ХАНДЛАГА

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Монгол орны жилийн дундаж агаарын температур сүүлийн 79 жилд 2.25°C -ээр дулаарсан байна. 1997-2011 оны хооронд хур тунадас олон жилийн дунджаасаа бага байсан бол 2012-2013, 2016, 2018 онуудад харьцангуй ахиу орсон байна.

2017 оны жилийн дундаж агаарын температур 1.6°C буюу 1940 оноос хойш ажиглагдсан 2 дахь дулаан жил байсан ба бүс нутгаар авч үзвэл Говийн нутгийн өмнөд, Алтайн өвөр говиор $+5-10.3^{\circ}\text{C}$, тал хээр, Их нууруудын хотгор орчмоор $+2.0-4.1^{\circ}\text{C}$, Хангайн нуруу, Дархадын хотгор орчмын нутгаар $-4^{\circ}\text{C}-5.8^{\circ}\text{C}$, бусад нутгаар $+2.0-2.0^{\circ}\text{C}$ орчим байлаа. Жилийн дундаж агаарын температурын хамгийн дулаан Баянхонгор аймгийн Эхийн голд $+10.4^{\circ}\text{C}$, хамгийн хүйтэн Завхан аймгийн Отгонд -5.8°C -т тус тус хүрсэн байна.

2018 оны жилийн дундаж агаарын температур 0.9°C хүрч өвлийн улирлын агаарын дундаж температур ихэнх нутгаар олон жилийн дунджаас хүйтэн байсан ба баруун зүгийн нутгаар илүү хүйтэрсэн байна.

Сүүлийн жилүүдэд агаар мандлын гаралтай аюултай болон гамшигт үзэгдлийн тоо ихсэж, 1989-2000 онд жилд дунджаар 30 орчим аюултай үзэгдэл ажиглагддаг байсан бол 2001-2018 онд 2 дахин нэмэгджээ. Уруйн үер ба салхи шуурга 2018 онд хамгийн олон удаа болсон бөгөөд нийт аюулт болон гамшигт үзэгдлийн 53%-ийг тус тус эзэлсэн байна.

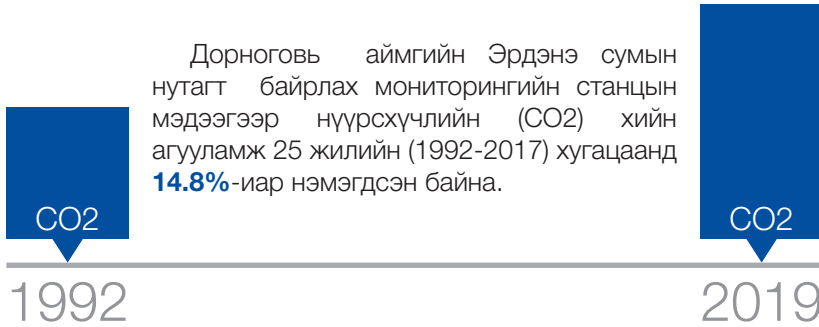
2014-2018 онуудад озон задалдаг бодис болон тэдгээрийг орлуулах бодис агуулсан тоног төхөөрөмж импортлох 6581 зөвшөөрөл олгож хяналт тавьж, озоны давхаргыг хамгаалах талаар олон

улсын өмнө хүлээсэн үүргээ амжилттай хэрэгжүүлж байна.

Уур амьсгалын өөрчлөлтийн үндсэн шалтгаан хүний буруутай үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй хүлэмжийн хийн ялгарал нь сүүлийн жилүүдэд өсөх хандлагатай байна. Монгол Улсын хүлэмжийн хийн ялгарал 2014 оны байдлаар 34,482.73 мян.тн CO_2 -экв буюу дэлхийн нийт хүлэмжийн хийн ялгарлын 0.1%-ийг эзэлж байна. Цаашид үндэсний хэмжээнд нийт хүлэмжийн хийн ялгаралт эрчимтэй нэмэгдэх хандлагатай байгаа тул уур амьсгалын өөрчлөлтөд нэн эмзэг манай улсын хувьд хүлэмжийн хийн ялгаралтыг үндэсний түвшинд нийт салбарын оролцоотойгоор бууруулах бодлого боловсруулж, зохих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

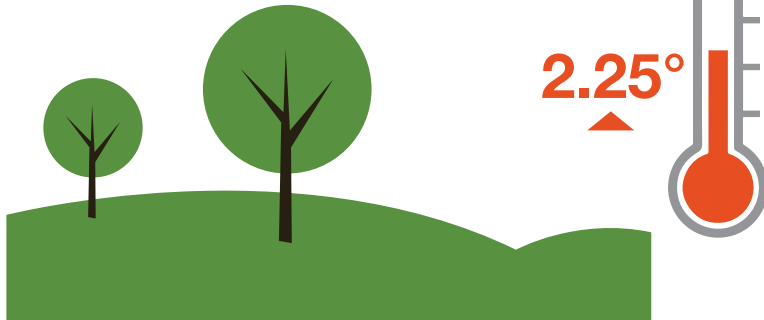
1.1. УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ, ДУЛААРЛТЫН ШАЛТГААН БОЛСОН ХҮЛЭМЖИЙН ХИЙН АГУУЛАМЖ

Дэлхийн дулааралтай холбоотойгоор манай орны жилийн дундаж агаарын температур сүүлийн **79** жилд

2.25°C-ээр нэмэгдэж дулаарсан болно. Харьцангуй эрчимтэй дулааралт 1990-ээд оноос эхэлсэн ба хамгийн дулаан жил 2007 он байсан байна.

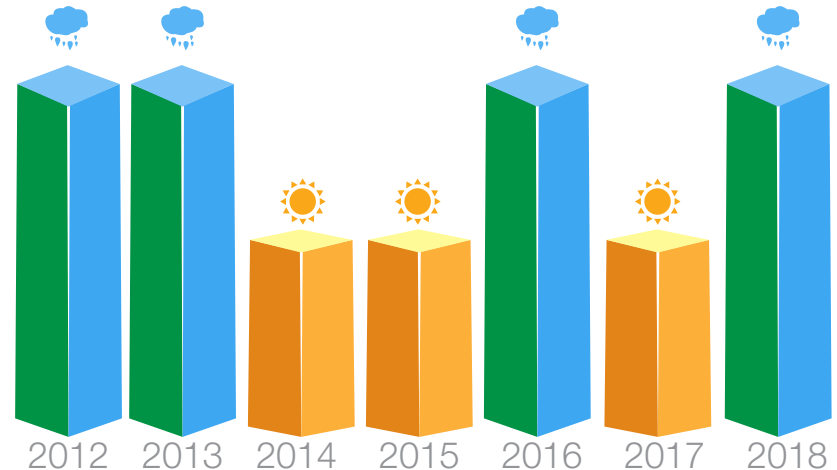

Жилийн нийлбэр хур тунадасны хэмжээ **7%-иар** бага зэрэг буурах хандлагатай байна.

Харьцангуй удаан хугацаанд **ХУР ТУНАДАС** олон жилийн дунджаасаа бага байсан үе бол **1997-2011** оны хооронд байжээ.

ХУР ТУНАДАС АХИУ ЖИЛ

1.2. ЦАГ АГААР, УУР АМЬСГАЛЫН ТОЙМ

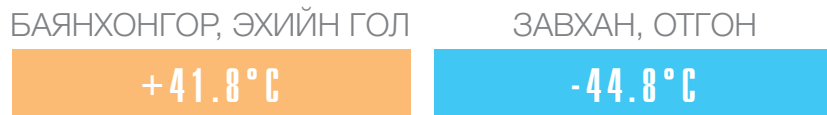
2017 **1.6°C** 1940 оноос хойш ажиглагдсан 2 дахь дулаан жил

дундаж агаарын температур

ЖИЛИЙН ДУНДАЖ АГААРЫН ТЕМПЕРАТУРЫН ХАМГИЙН ИХ БА БАГА УТГА

ТУХАЙН ЖИЛИЙН АГААРЫН ТЕМПЕРАТУРЫН ҮНЭМЛЭХҮЙ ИХ БА БАГА УТГА

УЛИРЛЫН ДУНДАЖ ТЕМПЕРАТУРЫН ХАЗАЙЛТ (ИХЭНХ НУТГААР)

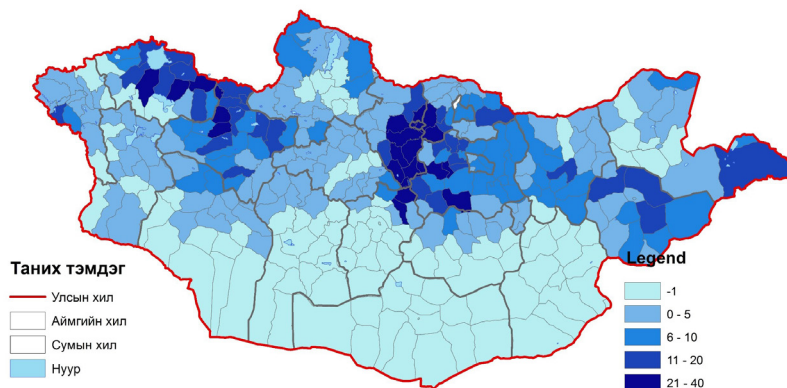
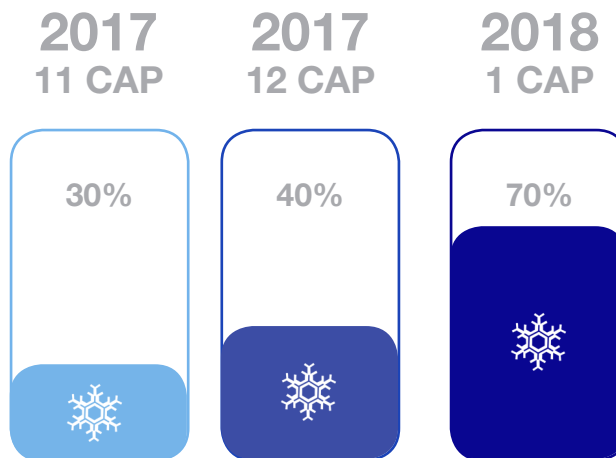
2017 1940 оноос хойш тохиолдсон 10 дахь тунадас багатай жил

дундаж хур тунадас

Жилийн нийлбэр хур тунадасны хэмжээ 10.4-368.9 мм хур тунадас унажээ

2017 ОНД ЦАСАН БҮРХҮҮЛ ТОГТСОН БАЙДАЛ

1.2. ЦАГ АГААР, УУР АМЬСГАЛЫН ТОЙМ

2018 дундаж агаарын температур **0.9°C** 1940 оноос хойш ажиглагдсан 9 дэх дулаан жил

2018 дундаж хур тунадас **29.7-542.5 мм** хур тунадас унажээ 1940 оноос хойш хамгийн хур ихтэй жил

ЖИЛИЙН ДУНДАЖ АГААРЫН ТЕМПЕРАТУРЫН ХАМГИЙН ИХ БА БАГА УТГА

БАЯНХОНГОР, ЭХИЙН ГОЛ ХӨВСГӨЛ, РЕНЧИНЛХҮМБЭ

+8.9°C

-5.9°C

ТУХАЙН ЖИЛИЙН АГААРЫН ТЕМПЕРАТУРЫН ҮНЭМЛЭХҮЙ ИХ БА БАГА УТГА

БАЯНХОНГОР, ЭХИЙН ГОЛ ЗАВХАН, ЦЭЦЭН-УУЛ

+40.4°C

-53.2°C

ХӨРСӨН ДЭЭР 70°C ХҮРЧ ХАЛСАН

ХӨРСӨН ДЭЭР -55°C ХҮРЧ ХҮЙТЭРСЭН

УЛИРЛЫН ДУНДАЖ ТЕМПЕРАТУРЫН ХАЗАЙЛТ (ИХЭНХ НУТГААР)

2-5°C хүйтэн

1-5.5°C дулаан

1-2.5°C дулаан

0°C дулаан

2018 ОНД ЦАСАН БҮРХҮҮЛ ТОГТСОН БАЙДАЛ

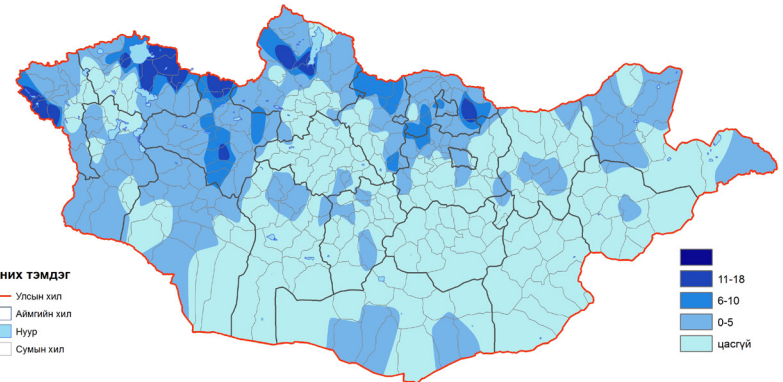
Олон жилийн дунджаас ахиу хур тунадас өвөл, зун, намар орсон бол хавартаа дунджаас харьцангуй бага хур тунадас унажээ

2018
12 САР

50%

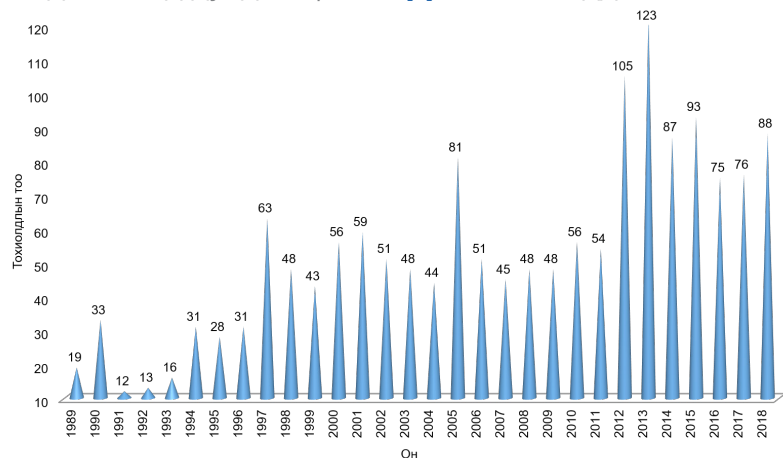

цасны нягт 0.03-0.29 гр/см³

1.3. ЦАГ АГААРЫН ГАМШИГТ ҮЗЭГДЭЛ

Манай улсад цаг агаарын гаралтай аюулт, гамшигт үзэгдэл жилд дунджаар **54 УДАА** тохиолддог

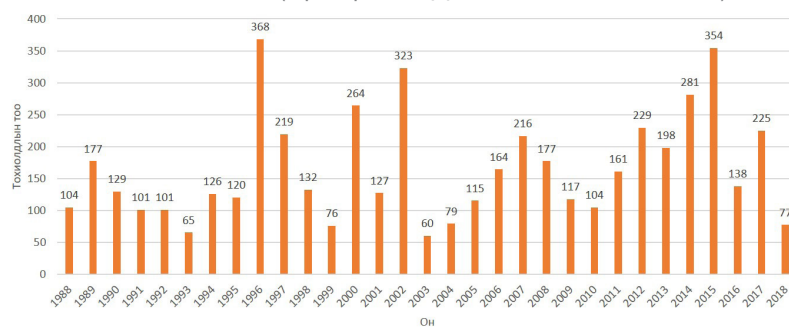
1989-2018 онд тохиолдсон цаг агаарын гаралтай аюулт, гамшигт үзэгдлийн давтагдал

2018 онд цаг агаарын гаралтай аюултай үзэгдэл **70**, гамшигт үзэгдэл **18** удаа болсон

 20 хүн амь насаа алдсан	 5 хүн гэмтсэн	 10927 мал хорогдсон	 1361 гэр нурсан
 198 хашаа нурсан	 2 гүүр эвдэрсэн	 142 барилгын дээвэр хуурсан	 2 холбооны 135 эрчим хүчний шон унасан

Улс нийгэмд **24.1 ТЭРБУМ** төгрөгийн шууд хохирол учирсан

Ой хээрийн түймэр манай улсад хамгийн их тохиолддог гамшгийн нэг (түймрийн давтамж 1988-2018)

МОНГОЛД 175 удаа
ОЙ ХЭЭРИЙН ТҮЙМЭР
ЖИЛД ДУНДЖААР **77** тохиолддог

48 сум

13 аймаг

77 удаа

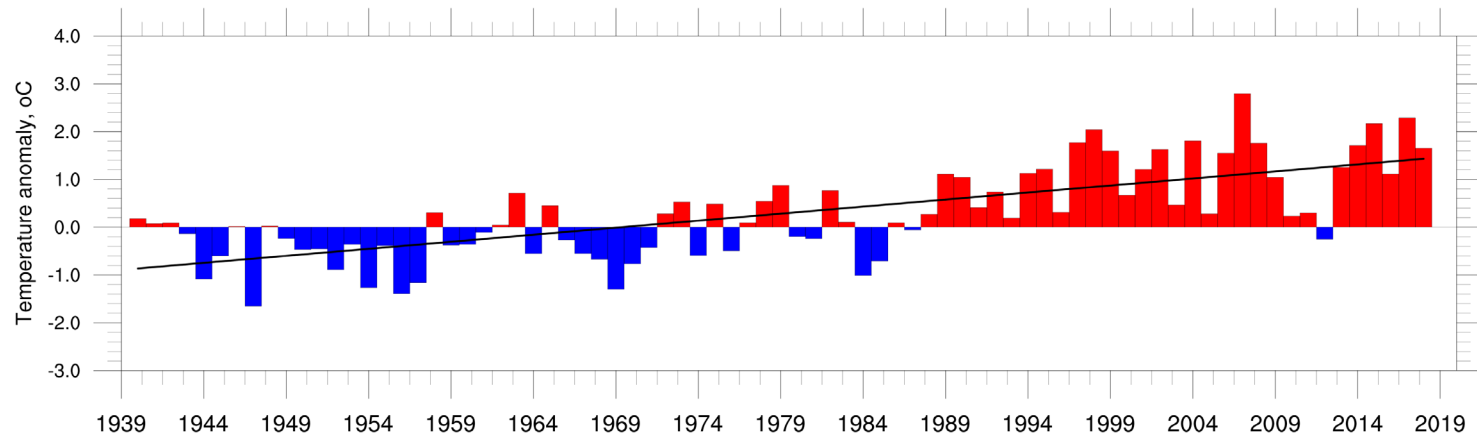
2018 ОНД

39.5 тэрбум төгрөгийн хохирол

568,659.9 га талбай шатаж

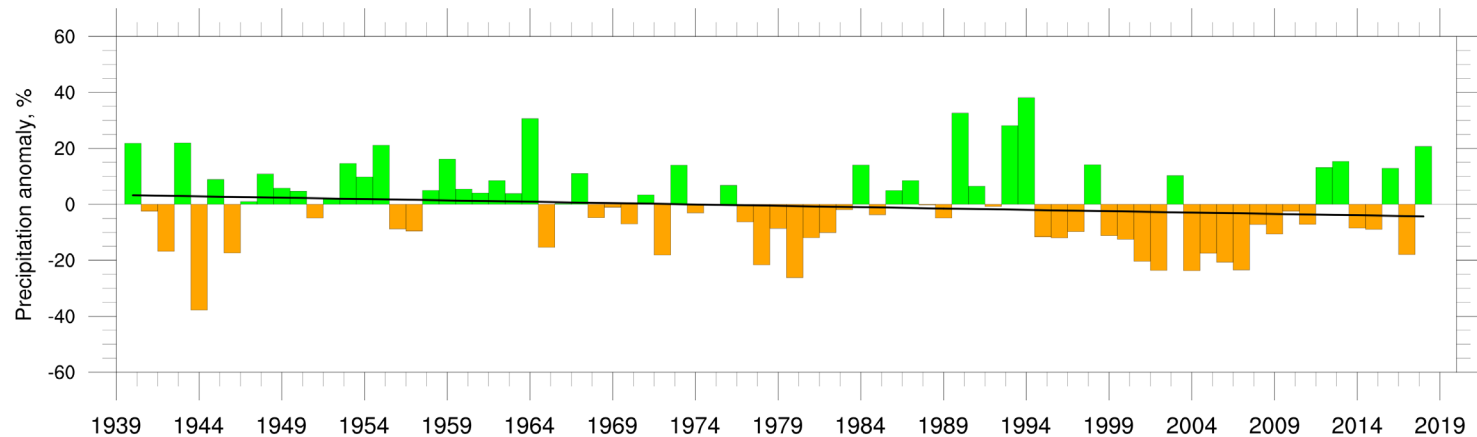
ЖИЛИЙН ДУНДАЖ АГААРЫН ТЕМПЕРАТУРЫН (1961-1990 ОНЫ ДУНДАЖ) ХАЗАЙЛТЫН ЯВЦ

Tave= -0.7 (1961-1990)

ЖИЛИЙН НИЙЛБЭР ХУР ТУНАДАСНЫ (1961-1990 ОНЫ ДУНДАЖ) ХАЗАЙЛТЫН ЯВЦ

Prc= 219.8 (1961-1990)

1.4. ХҮЛЭМЖИЙН ХИЙН ЯЛГАРАЛ

1940-2018

Дундаж температур
2.24°C

Жилийн нийлбэр
хур тунадас

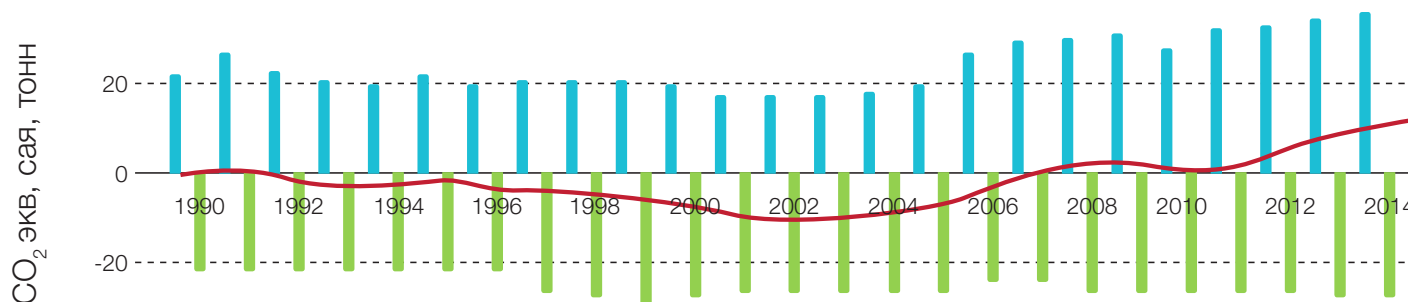
7.3%

Ялгарал

Шингээлт

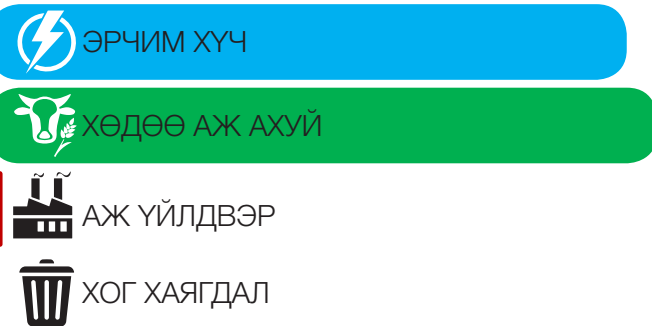
Нийт

МОНГОЛ ОРНЫ ХҮЛЭМЖИЙН ХИЙН НИЙТ ЯЛГАРАЛ (ГАГАӨО-Н САЛБАР ОРООГУЙ), САЛБАРААР

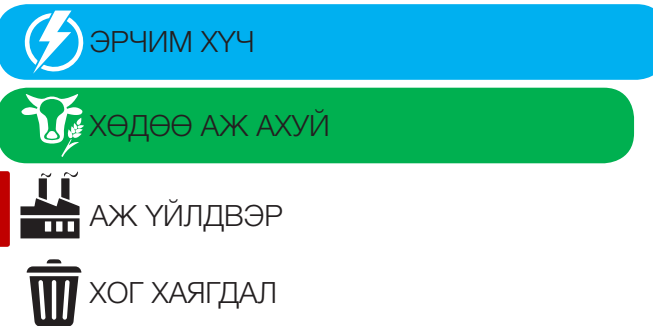
1990

50.53%
48.22%
1.00%
0.25%

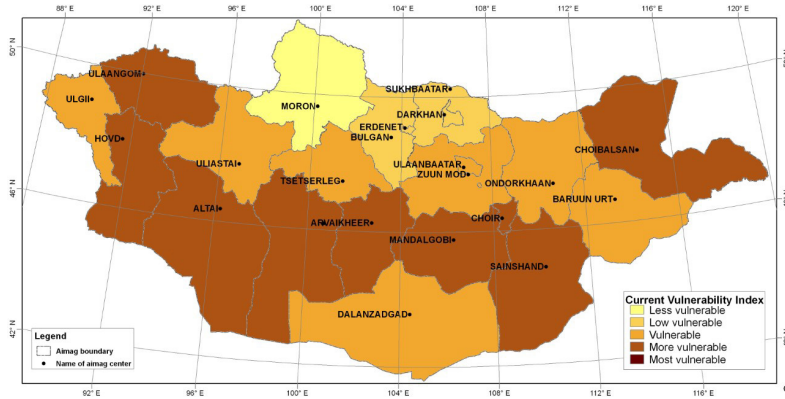
2014

48.51%
50.08%
0.95%
0.46%

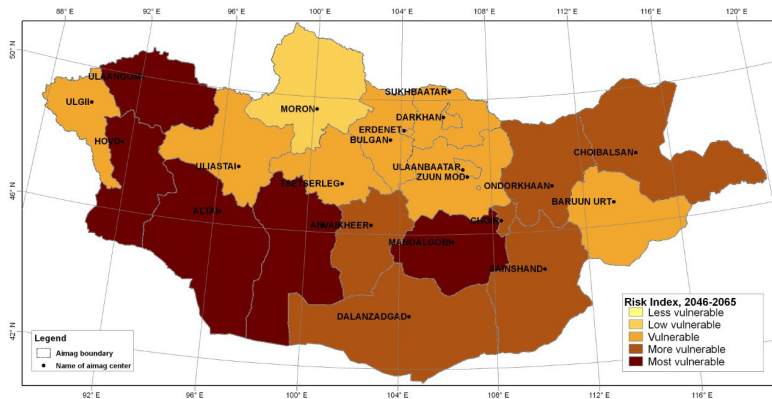

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ЭМЗЭГ БАЙДЛЫН ИНДЕКС (АЙМГААР) 1986-2005

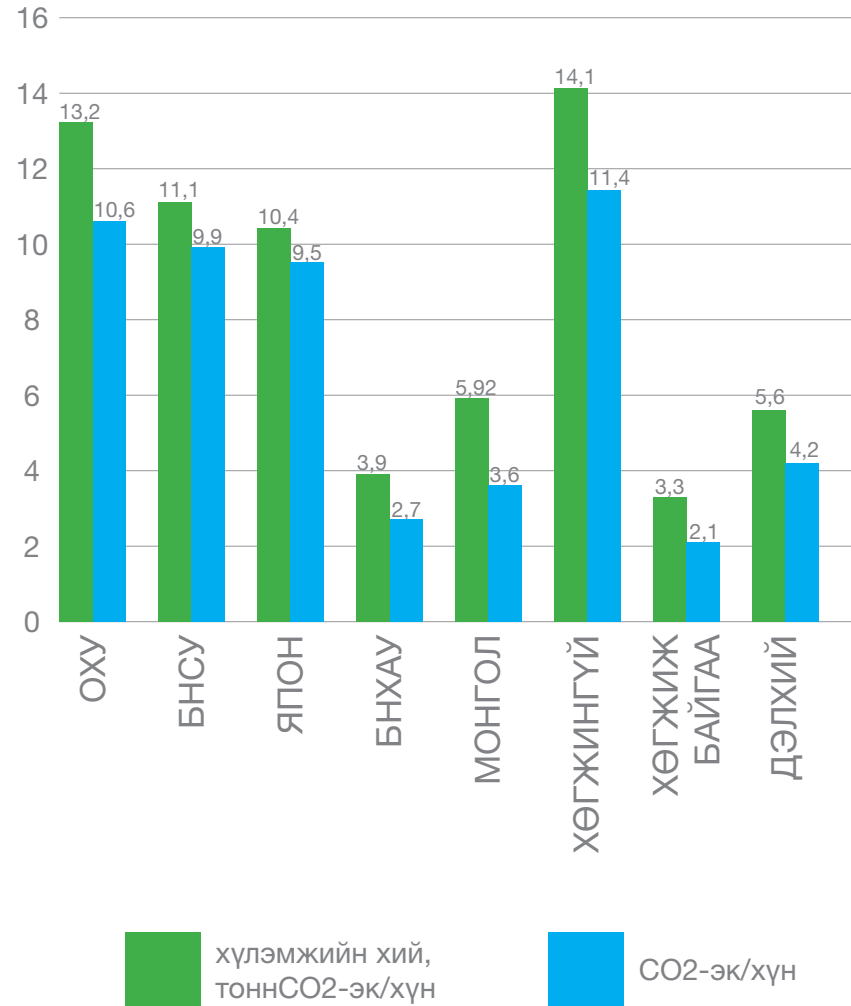
ӨНӨӨ ҮЕ

2050 ОН

НЭГ ХҮНД НООГДОХ ХҮЛЭМЖИЙН ХИЙН ЯЛГАРАЛ

1.5. ОЗОНЫ ДАВХАРГЫГ ХАМГААЛАХ АСУУДАЛ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Агаарын тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга), 2012
- Аж ахуйн нэгжийн тусгай зөвшөөрлийн тухай хууль, 2001
- Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай (Шинэчилсэн найруулга), 2010
- Озоны үе давхаргыг хамгаалах Үндэсний хөтөлбөр, 1999
- Улсын хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон болон лицензтэй барааны кодлосон жагсаалт, 2001
- Байгалийн нөөцийг хэмнэлттэй ашиглах, орчны бохирдол, хаягдлыг багасгах, байгальд халгүй техник, тоног төхөөрөмжийн жагсаалт, 2013
- Хөргөлтийн систем болон дулааны насос-Ажилтны ур чадвар. MNS EN 13313:2017 стандарт
- Озон задалдаг бодис болон бусад орлуулах бодис, тэдгээрийг агуулсан тоног төхөөрөмжийг импортлох, худалдах, ашиглах тусгай зөвшөөрөл олгох журам, 2018

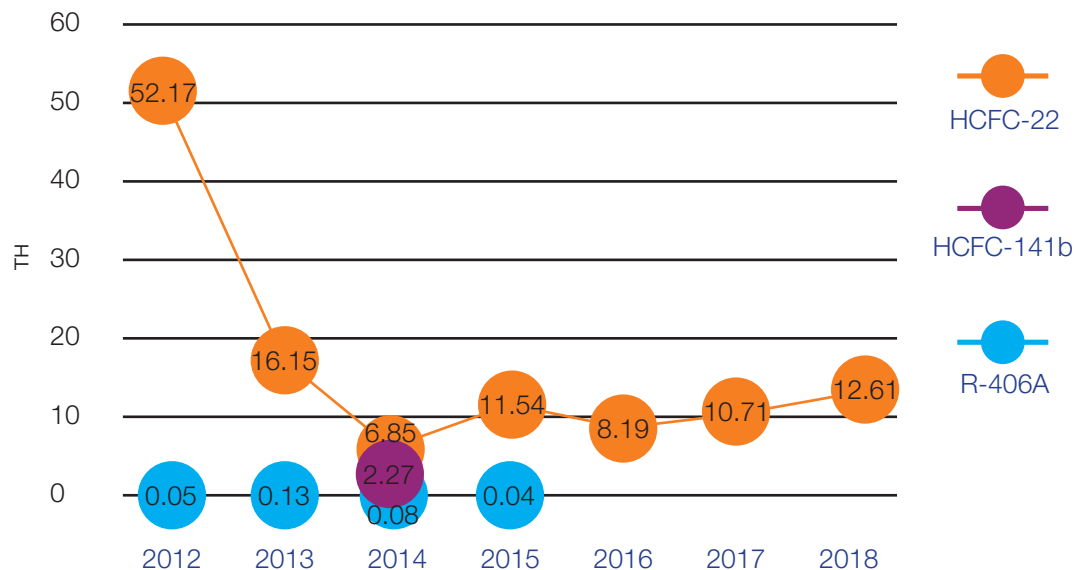

Гэрээ, конвенц

- Озоны үе давхаргыг хамгаалах Венийн конвенц, 1985
- Озон задалдаг бодисын тухай Монреалийн протокол, 1987
- Лондоны нэмэлт өөрчлөлт, 1990
- Копенгагены нэмэлт өөрчлөлт, 1993
- Монреалийн нэмэлт өөрчлөлт, 1997
- Бээжингийн нэмэлт өөрчлөлт, 1999
- Кигалийн нэмэлт өөрчлөлт, 2016

Монгол Улс 1996 онд Венийн конвенц, Монреалийн протоколд нэгдэн орж 2000 оны 7 дугаар сараас эхлэн озон задалдаг бодис, тэдгээрийг агуулсан тоног төхөөрөмжийн импортын зөвшөөрлийн тогтолцоог нэвтрүүлж, **2012-2020 онд “Монгол Улсад HCFC хөргөх бодисыг үе шаттай бууруулах менежментийн хөтөлбөр”**-ийн нэгдүгээр үеийг хэрэгжүүлж байна.

2012-2018 оны Озон задалдаг бодисын импорт, хэрэглээ (тн, жилээр)

2012-2018 онд гидрохлорфторт нүүрстөрөгчийн (ГХФН/HCFC) төрлийн цэвэр HCFC-22 бодис 116.2 мянган тн, HCFC-141b бодис 2.2 мянган тн, HCFC төрлийн хольц (R406A) бодис 0.283 тонныг импортолжээ.

2017-2018 ОНЫ ОЗОН ЗАДАЛДАГ БОДИСЫГ ОРЛУУЛАХ БОДИСЫН ИМПОРТ, ХЭРЭГЛЭЭ (ТН)

	2017	2018	НИЙТ
 HFC-134a	10.46	21.06	31.52
 R-410A	2.16	9.21	11.37
 HFC-152A	-	-	-
 R-404A	3.91	5.47	9.38
 R-407C	1.12	1.08	2.2
 R-507A	-	-	-
 R-600a	0.02	0.38	0.4
 R-32	-	0.05	0.05

2017-2018 ОНЫ ОЗОН ЗАДАЛДАГ БОДИС АГУУЛСАН ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖИЙН ИМПОРТЫН БУУРАЛТ

2017 онд

НИЙТ АГААРЖУУЛАГЧ ТӨХӨӨРӨМЖ

2018 онд

НИЙТ АГААРЖУУЛАГЧ ТӨХӨӨРӨМЖ

НИЙТ ХӨРГӨЛТИЙН ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖ

НИЙТ ХӨРГӨЛТИЙН ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖ

2017-2018 ОНД ИМПОРТОЛСОН ГХФН/НСFC БОЛОН ГФН/НСFC ТӨРЛИЙН БОДИСЫН ДДНЧ (МЯН.ТОНН CO₂ ЭКВ)

	2013	2017	2018
 HCFC	29.48	19.39	22.82
 HFC	26.30	36.79	72.75

2

БАЙГАЛИЙН НӨӨЦИЙН
ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ,
НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

Сүүлийн жилүүдэд газрын доройтол, цөлжилт эрчимтэй явагдаж нийт нутаг дэвсгэрийн 76.8% цөлжилтөд өртсөн байна.

Манай улсын газрын нэгдмэл санд 2018 оны жилийн эцсийн байдлаар хөдөө аж ахуйн газар 114,809.2 мянган га буюу 73.4%, хот, тосгон бусад суурины газар 859.7 мянган га буюу 0.5%, зам, шугам сүлжээний газар 474.3 мянган га буюу 0.3%, ойн сан бүхий газар 14,341.4 мянган га буюу 9.2%, усны сан бүхий газар 686.1 мянган га буюу 0.4%, улсын тусгай хэрэгцээний газар 25,240.9 мянган га буюу 16.1% тус тус эзэлж байна.

2018 оны байдлаар нийт 3078 ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл байгаагаас 1673 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл, 1405 хайгуулын тусгай зөвшөөрөл байна.

Үүнээс алтны 566 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл буюу нийт ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн 28%-ийг эзэлж байна. 2018 оны байдлаар бүх аймагт уул уурхайн ашиглалтын улмаас эвдэрсэн газрын тооллого хийхэд 24,347.5 га газар эвдэгдснээс нөхөн сэргээх шаардлагатай орхигдсон газрын байршлын тоо 1491, талбайн хэмжээ 9,381.4 га болсон байна.

Монгол Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутаг 2000 онд 21.7 сая га буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 13.8%, 2014 онд 27.2 сая га буюу 17.4%, 2018 онд 27.9 сая га буюу 17.85% болж тус тус өссөн байна. 2019 онд 3.4 сая га талбайг хамгаалалтанд нэмж

авснаар улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хэмжээ нийт дэсгэрийн 19.8% болж өссөн.

Манай орны гол мөрний нийт урсац 2017 онд 84.1%-ийн, 2018 онд 33.3%-ийн хангамшилтай байв. 2017 онд нийт нутаг дэвсгэр дээр 21.3 км³ урсац бүрдсэн нь гол мөрний олон жилийн дундаж урсацаас 38.4%-иар буюу 13.3 км³-ээр бага устай байсан бол 2018 онд 34.1 км³ урсац бүрдсэн нь 1975-2018 оны гол мөрний дунджаас ахиу байсан байна.

Сүүлийн жилүүдэд булаг шанд, гол горхи, нуур, тойром хатаж ширгэх үйл явц нэмэгдэж, 2018 оны усны тоо бүртгэлийн мэдээгээр гадаргын усны 527 эх үүсвэр хатаж, ширгэж, 519 нь сэргэсэн байна.

Монгол орны мөстөл, мөсөн голын талбай 1940-1990 он хүртэл 12.1%, 1990-2000 онд 4.0%, 2000-2011 онд 13.7% буюу сүүлийн 70 орчим жилд нийтдээ 29.9%-иар багассан байна.

Монгол орны газрын доорхи усны нөөц тогтоох хайгуул, судалгааны ажил 2003-2018 онуудад 2-7 удаа болж буурчээ. Усны нөөцийг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажлын хүрээнд 2006-2018 онд 2678 ширхэг булаг шандны эхийг хашиж хамгаалсан байна. Улсын хэмжээнд 2018 оны байдлаар 530 орчим сая.м³ ус ашигласан бол уул уурхайн салбарт 356.7 сая.м³/жил ус ашигласан ба 74.5%-ийг дахин ашигласан байна.

2017-2018 ойн сангийн үзүүлэлтийг 2015-2016 оны төлөв байдалтай

харьцуулахад нийт талбай 133.6 мянган га-аар, нөөц 7.1 сая.м³-р нэмэгдэж, ойрхог чанарын эзлэх хувь (7.9%) тогтвортой хадгалагдаж байна. 2017-2018 онд гарсан ой, хээрийн түймрийг 2015-2016 онтой харьцуулахад гарсан түймрийн тоо 190-ээр, түймэрт шатсан талбай 9,409.0 мянган га-р багассан байна. Улсын хэмжээнд 2017-2018 онд ойгоос нийт 1,384.9 мян.м³ мод бэлтгэсэн бол хууль бус мод бэлтгэлийн 2015-2016 оны мэдээллийг 2017-2018 оны мэдээлэлтэй харьцуулахад бүртгэгдсэн хэрэг зөрчлийн тоо 11.4%-иар өссөн ч, хууль бусаар бэлтгэгдэж хураагдсан модны хэмжээ 79.1%-иар буурсан байна.

Монгол оронд одоогоор 19 хүрээнд хамаарах 37 ангийн 116 багийн 388 овогт хамаарах 1523 төрөлд багтах 7350 зүйл, дэд зүйл ургамал бүртгэгдэв.

Манай оронд өөр хоорондоо ялгаатай олон янзын экосистемд дасан зохицсон 141 зүйл хөхтөн амьтан, 513 зүйл шувуу, 21 зүйл мөлхөгч, 6 зүйл хоёр нутагтан, 74 зүйл загас, 13 мянга гаруй зүйлийн сээр нуруугүйтэн бүртгэгдээд байна.

2018 онд хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох хэрэг 45 нэгжээр, химийн хорт болон аюултай бодис хууль бус эргэлтэд оруулах хэрэг 12 нэгжээр, хууль бусаар мод бэлтгэх хэрэг 104 нэгжээр, ой хээрийн түймэр тавих гэмт хэрэг 7 нэгжээр тус тус өссөн байна.

2.1. ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Бодлого Хууль, эрх зүй

- Газрын тухай хууль, 2002
- Монгол улсын Засгийн газрын 2003 оны 28 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Газрын нэгдмэл сангийн тайлан гаргах журам”
- Засгийн газрын 2003 оны 204 дүгээр тогтоолоор батлагдсан тайлангийн ГТ1-9 маягт

ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН АНГИЛАЛ

	 ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ГАЗАР	 ХОТ, ТОСГОН БУСАД СУУРИНЫ ГАЗАР	 ЗАМ, ШУГАМ СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗАР	 ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗАР	 УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗАР	 УЛСЫН ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭНИЙ ГАЗАР	 НИЙТ ДҮН
2017	114843.6	840.1	471.7	14341.3	686.1	25228.8	156411.6
2018	114809.2	859.7	474.3	14341.5	686.1	25240.8	156411.6
ЗӨРҮҮ (мян.га)	-34.4	19.6	2.6	0.2	0.0	11.9	

Монгол Улсын газрын нэгдмэл санд **2018** оны жилийн эцсийн байдлаар хөдөө аж ахуйн газар **114,809.2** мянган га буюу **73.4%**, хот, тосгон бусад суурины газар **859.7** мянган га буюу **0.5%**, зам, шугам сүлжээний газар **474.3** мянган га буюу **0.3%**, ойн сан бүхий газар **14,341.4** мянган га буюу **9.2%**, усны сан бүхий газар **686.1** мянган га буюу **0.4%**, улсын тусгай хэрэгцээний газар **25,240.9** мянган га буюу **16.1%** тус тус эзэлж байна.

ХОХИРОЛ УЧИРСАН ГАЗАР

“Улсын хэмжээнд **2018** онд нийт **7,355,540.6** га газарт хохирол учирсан байна. Үүнийг ангилан үзвэл тариалангийн **106,237.8** га, бэлчээр ба бусад өвслөг ургамал бүхий газрын **7.0** сая га, хот тосгон, бусад суурин газрын **21,533.0** га, ойн сан бүхий газрын **209,316.9** га, усны сан бүхий газрын **175.3** га газарт тус тус хохирол учирсан бол **18,272.0** га газар ухагдаж эвдэрсэн байна.”

“Газар хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ: Тариалангийн газрын **177,480.9** га-д, бэлчээр ба бусад өвслөг ургамал бүхий газрын **2,348,454.9** га-д, хот тосгон бусад суурин газрын **26,547.9** га-д, ойн сан бүхий газрын **203,751.7** га-д, усны сан бүхий газрын **2,110.8** га талбайд тус тус хамгаалалтын арга хэмжээ авчээ.”

ХОХИРОЛ УЧИРСАН НИЙТ ТАЛБАЙ

7,355,558.2

ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ АВСАН НИЙТ ТАЛБАЙ, ГА

2,759,662.67

Тариалангийн газарт, бүгд
106,237.8

Бэлчээрт ба бусад өвслөг ургамалт газарт, бүгд
7,000,005.7

Хот тосгон, бусад суурин газарт, бүгд
21,549.8

Тариалангийн газарт, бүгд
177,480.90

Бэлчээрт ба бусад өвслөг ургамалт газарт, бүгд
2,348,454.90

Хот тосгон, бусад суурин газарт, бүгд
26,547.91

Ойн сан бүхий газарт, бүгд
209,317.7

Усны сан бүхий газарт, бүгд
175.3

Ухагдаж эвдэрсэн газар, бүгд
18,272.0

Ойн сан бүхий газарт, бүгд
203,751.70

Усны сан бүхий газарт, бүгд
2,110.84

Ухагдаж эвдэрсэн газар, бүгд
1,316.42

2.2. УУЛ УУРХАЙН БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАЛ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Бодлого, Хууль эрх зүй:

- Газрын хэвлийн тухай хууль, 1988
- Ашигт малтмалын тухай хууль, 1997, 2006
- Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль 2009
- “Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал”, “Нөхөн сэргээсэн газрыг хүлээн авах актын загвар”
- “Байгаль орчны хохирол тооцох аргачлал”
- “Газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны эрэл, хайгуул, олборлолтын үйл ажиллагаанд өртсөн байгаль орчныг нөхөн сэргээх ажлын үр дүнг хүлээн авах журам”

ЭВДЭРСЭН ГАЗРЫН ТООЛЛОГО

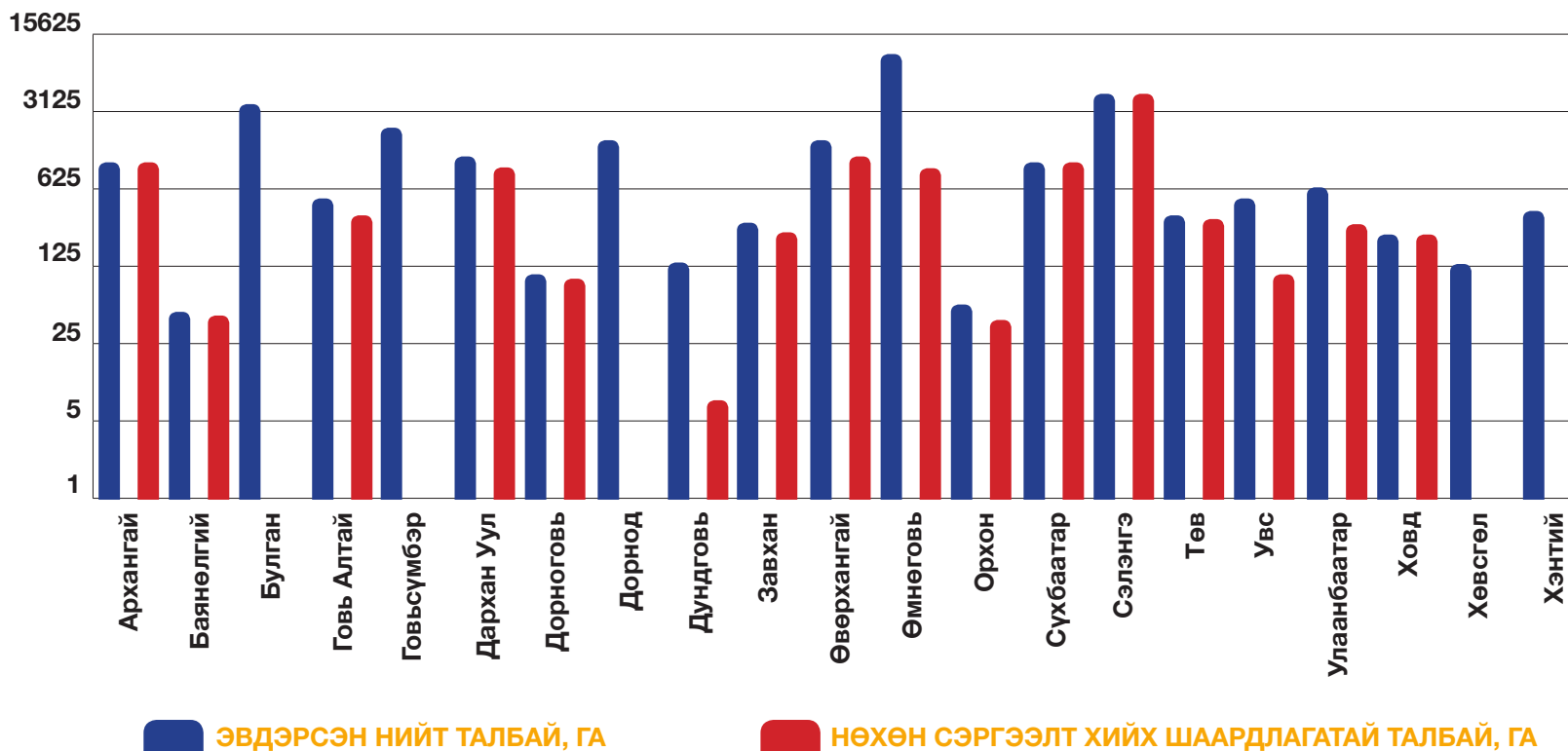
“

2017-2018 онд Монгол Улсын хэмжээнд уул уурхайн зориулалтаар эвдэгдсэн газрын тооллогыг хийх, Ашигт малтмал ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн байгаль орчныг хамгаалах үүргийн хэрэгжилтийн талаарх мэдээллийн санг бий болгох ажлыг зохион байгууллаа.

Өнөөдрийн байдлаар бүх аймагт уул уурхайн ашиглалтын улмаас эвдэрсэн газрын тооллого хийхэд **24,347.5 га** газар эвдэгдсэнээс нөхөн сэргээх шаардлагатай орхигдсон газрын байршлын тоо **1491**, талбайн хэмжээ **9,381.4 га** болсон байна.

”

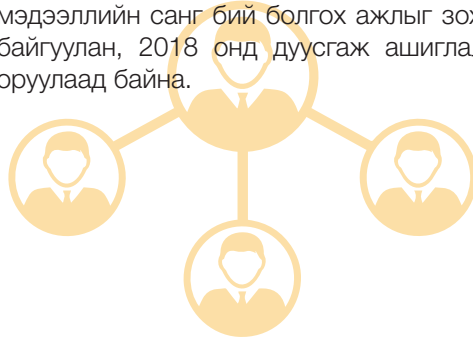
ЭВДЭРСЭН БОЛОН НӨХӨН СЭРГЭЭХ ШААРДЛАГАТАЙ ГАЗРЫН ХЭМЖЭЭ, ГА

МЭДЭЭЛЛИЙН САН

Ашигт малтмал ашиглалтын тусгайзөвшөөрөл эзэмшигчдийн байгаль орчныг хамгаалах үүргийн хэрэгжилтийн талаарх мэдээллийн санг бий болгох ажлыг зохион байгуулан, 2018 онд дуусгаж ашиглалтад оруулаад байна.

Энэхүү мэдээллийн санг байгуулснаар уул уурхайн ашиглалт явуулж буй аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны бүртгэл, мэдээ мэдээллийг нэгдсэн байдлаар бүртгэлжүүлэх, оролцогч талуудыг нэгдсэн мэдээ мэдээлэлээр хангах, хариуцлагатай уул уурхайг дэмжих боломжтой болох юм.

Байгаль орчинтой холбоотой мэдээллийг олон нийтэд ил тод болгосноор уул уурхайн үйлдвэрлэлийн улмаас байгаль орчинд учирч буй хохирол, доройтол, үүссэн нөхцөл, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх үүргээ биелүүлж байгаа байдал, ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн нэр төрд халдах, үндэслэлгүйгээр төрийн байгууллагуудад буруу ташаа мэдээлэл өгөх зэрэг мэдээллийн зөрүүг арилгахад дэмжлэг болох болно.

БАЙГАЛЬ ОРЧИН,
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЯАМ

МЭДЭЭЛЛИЙН САНГИЙН ХАМТРАГЧ БАЙГУУЛЛАГУУД

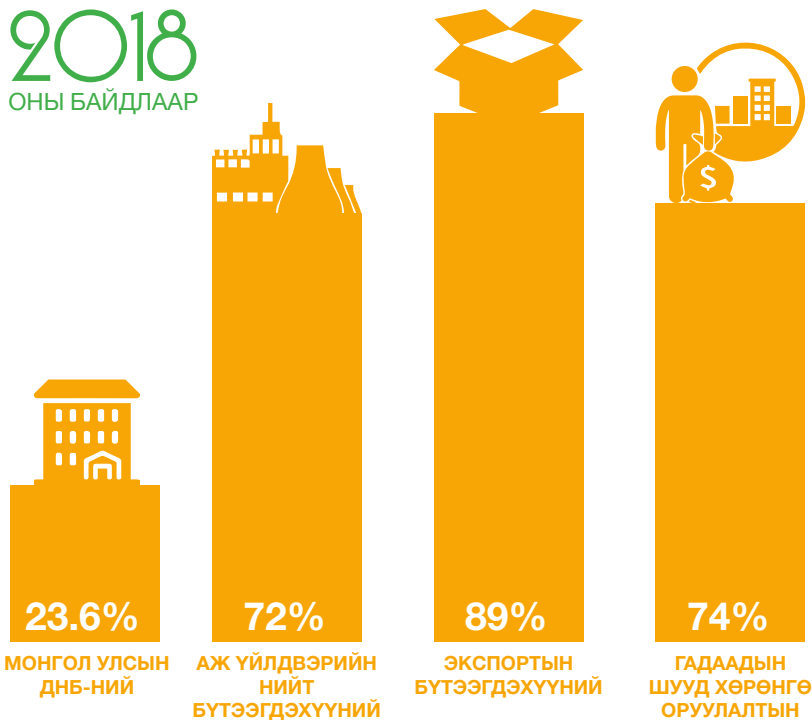
Нэгдсэн мэдээллийн сан

Шинээр байгуулагдаж буй нэгдсэн мэдээллийн сан нь тусгай зөвшөөрөл, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч аж ахуйн нэгж, байгууллага болон тэдгээрийн үйл ажиллагаатай холбоотой 21 бүлэг үзүүлэлтүүд орсон.

УУЛ УУРХАЙН САЛБАРЫН МОНГОЛ УЛСЫН ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛӨЛ

2018
ОНЫ БАЙДЛААР

2018 ОНД МОНГОЛ УЛСЫН НИЙТ ЭКСПОРТ
7.0 ТЭРБУМ АМ.ДОЛЛАР

6.2 ТЭРБУМ АМ.ДОЛЛАР
УУЛ УУРХАЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ЭКСПОРТ

2018 ОНЫ ЭКСПОРТЫН ГОЛЛОХ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ОЛБОРЛОЛТ

	ОЛБОРЛОЛТ ТН	БОРЛУУЛАЛТ \$
 НҮҮРС	54.5 сая	2.8 тэрбум
 ЗЭСИЙН БАЯЖМАЛ	1.4 сая	2.1 тэрбум
 ЖОНШ	555.2 мянга	189.9 сая
 ТӨМРИЙН ХҮДЭР	7.4 сая	342.2 сая
 ЦАЙРЫН БАЯЖМАЛ	124 мянга	197.8 сая
 ГАЗРЫН ТОС	6.3 сая БАРРЕЛЬ	392 сая

2.3. УЛСЫН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР НУТГИЙН ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030, 2016
- Ногоон хөгжлийн бодлого, 2014
- Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль, 1994
- Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн орчны бүсийн тухай хууль, 1997

Гэрээ конвенц

Дэлхийн байгаль соёлын өв

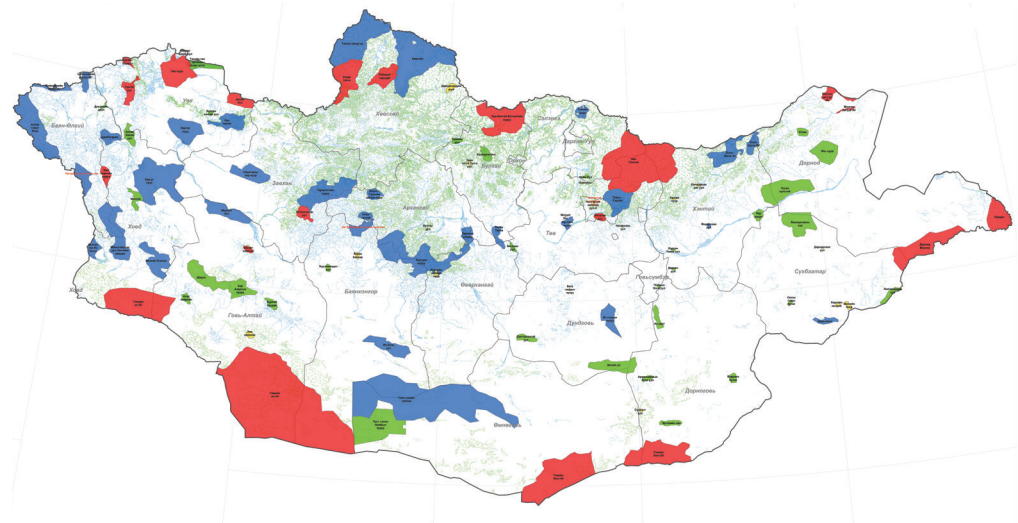
- 2003 Увсын нуурын ой сав
- 2004 Орхоны хөндий
- 2011 Алтайн нурууны хадны сүг зургийн цогцолбор
- 2015 Бурхан Халдун болон хүрээлсэн тахилтат уулс
- 2017 Дагуурын ландшафт

Хүн ба шим мандлын хөтөлбөр

- 1991 Говийн дархан цаазат газар
- 1996 Богдхан уул
- 1997 Увсын нуурын ой сав
- 2004 Хустайн нурууны БЦГ
- 2005 Дорнод Монголын ДЦГ
- 2007 Монгол Дагуур ДЦГ

МОНГОЛ УЛСЫН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР НУТАГ

2000 он

21.7 сая га

Нийт нутаг дэвсгэрийн %

13.8%

2014 он

27.2 сая га

17.4%

2018 он

27.9 сая га

17.8%

**МОНГОЛ УЛСЫН ТУСГАЙ
ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР
НУТГИЙН АНГИЛАЛ, ТОО,
ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭ**

Дархан цаазат
газар
7.9 %

Байгалийн
цогцолборт газар
7.6 %

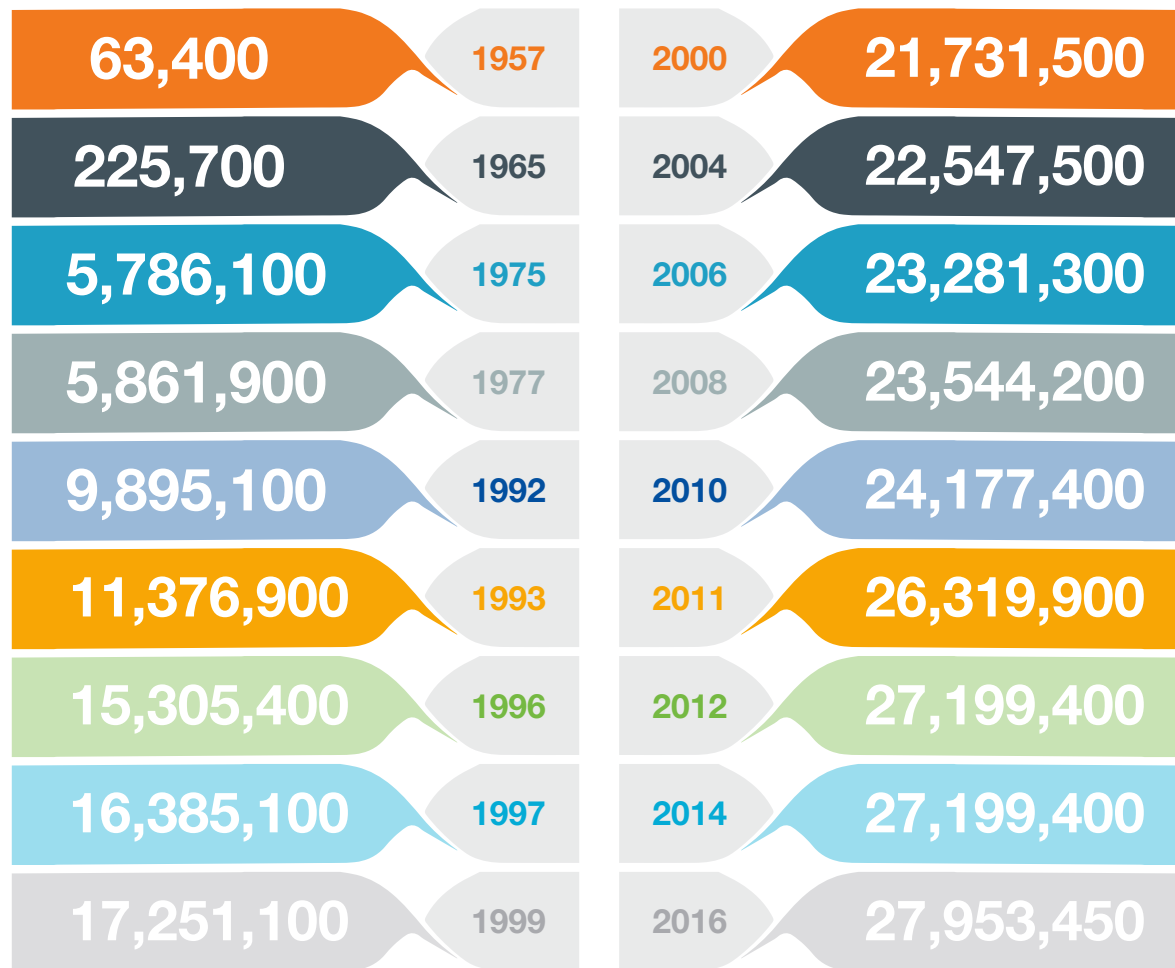

Байгалийн
нөөц газар
2.3 %

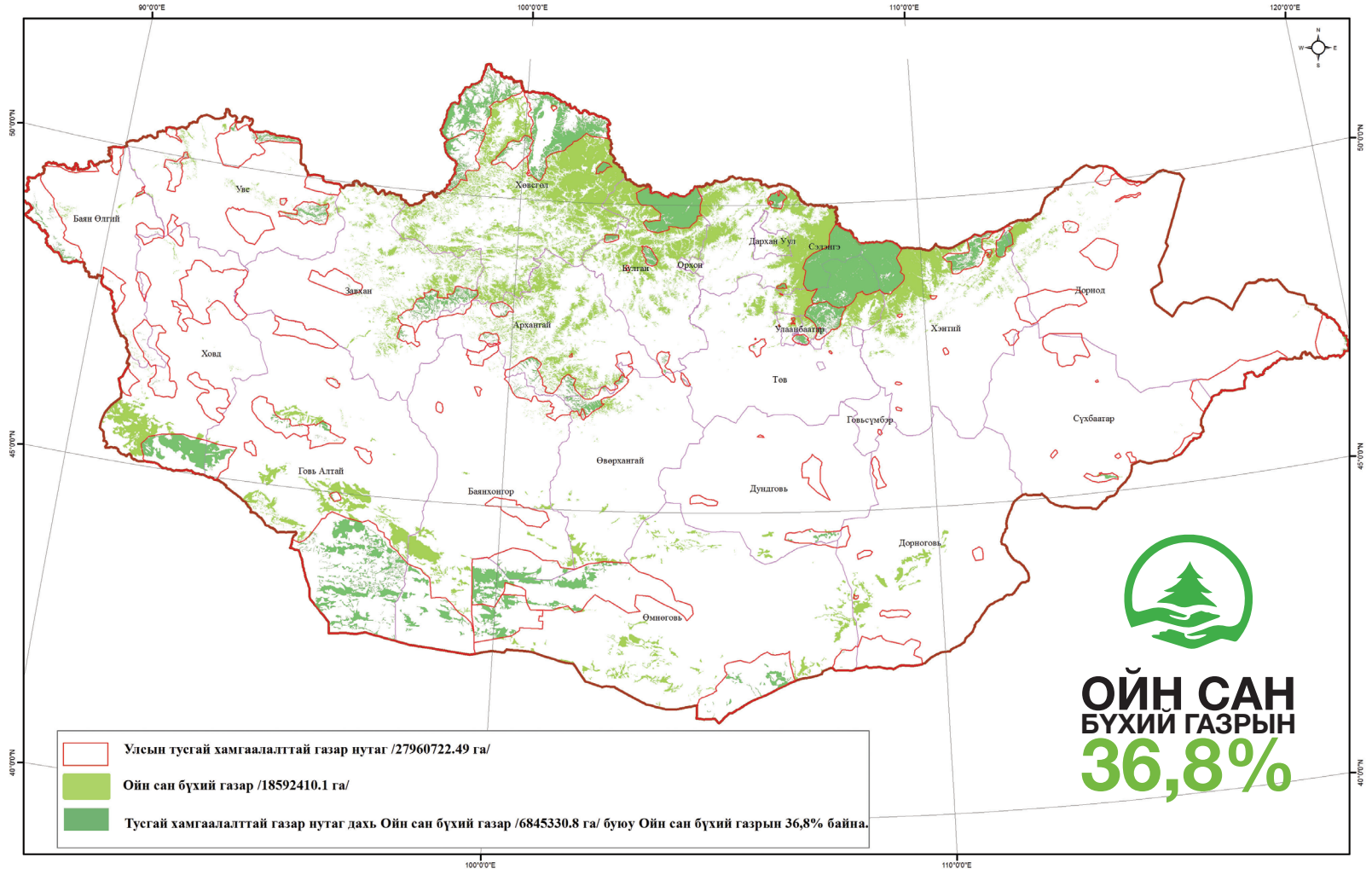

Дурсгалт газар
0.09 %

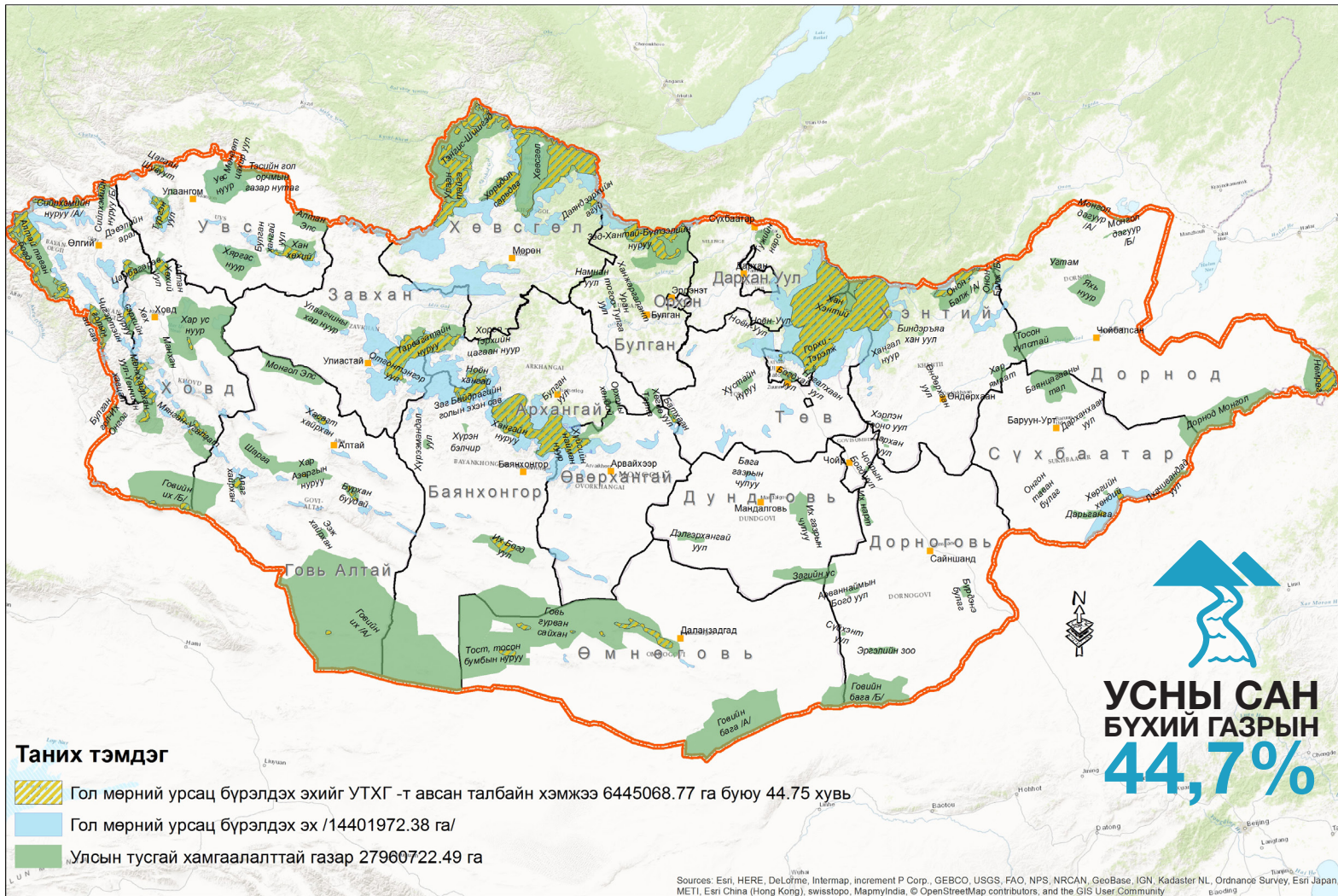
УЛСЫН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАД АВСАН ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭ (га)

ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР НУТАГ ДАХЬ ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗАР

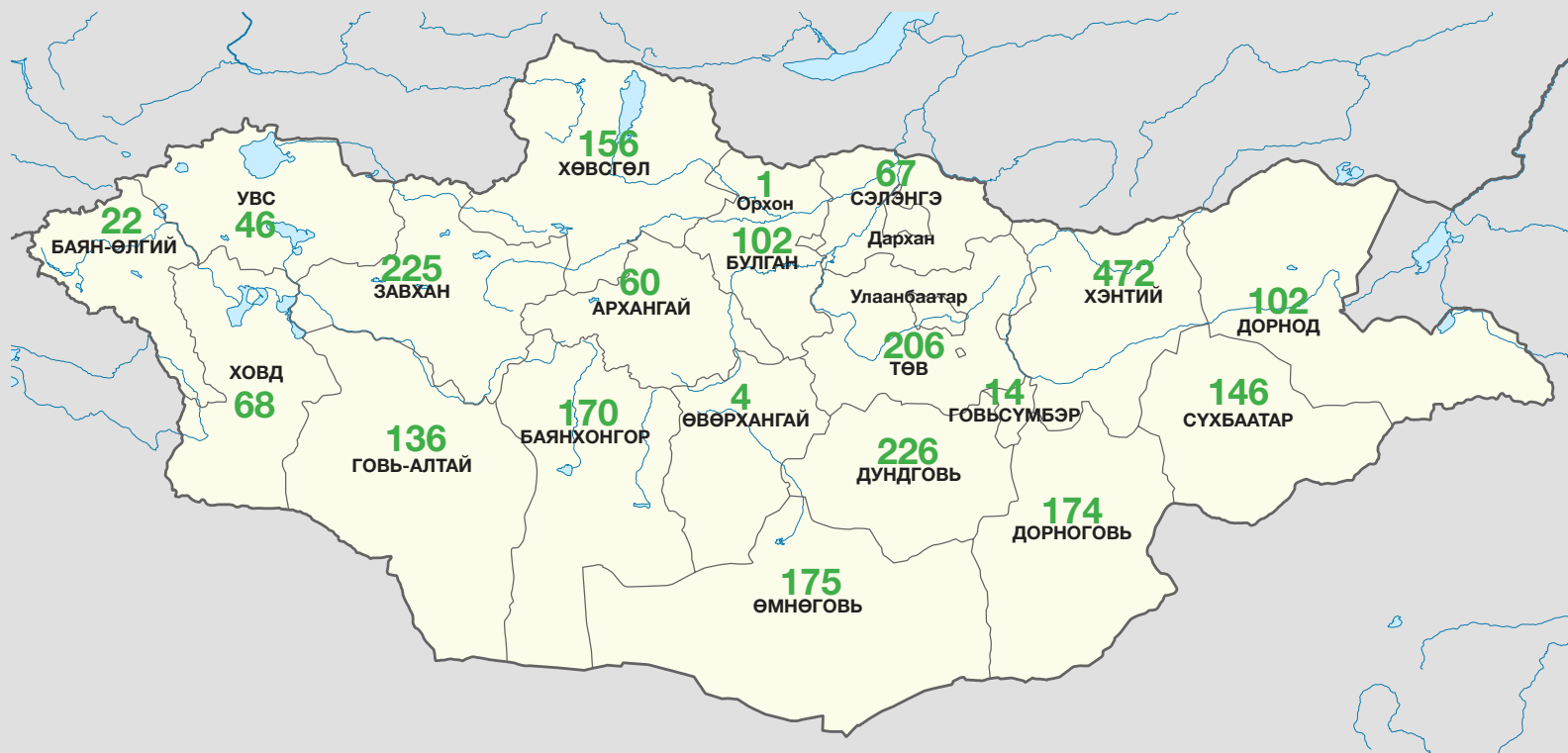

ГОЛ МӨРНИЙ УРСАЦ БҮРЭЛДЭХ ЭХИЙГ ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР НУТАГТ АВСАН ТАЛБАЙ

ОРОН НУТГИЙН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАЙ ГАЗРЫН ТОО

“ **Орон нутгийн хамгаалалттай газар нутаг:** 2018 оны байдлаар аймаг, сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлын шийдвэрээр 21 аймгийн **63.7 сая га** (нийт нутаг дэвсгэрийн 40.7%) бүхий нийт **2612** газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан байна ”

2.4. ЦӨЛЖИЛТИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТҮҮНТЭЙ ТЭМЦЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Цөлжилттэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, 2010
- Ногоон хэрэм үндэсний хөтөлбөр, 2005
- Байгаль орчин хамгаалах тухай хууль, 1995
- Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль, 2012
- Газрын тухай хууль, 2002
- Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усан сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль, 2009.

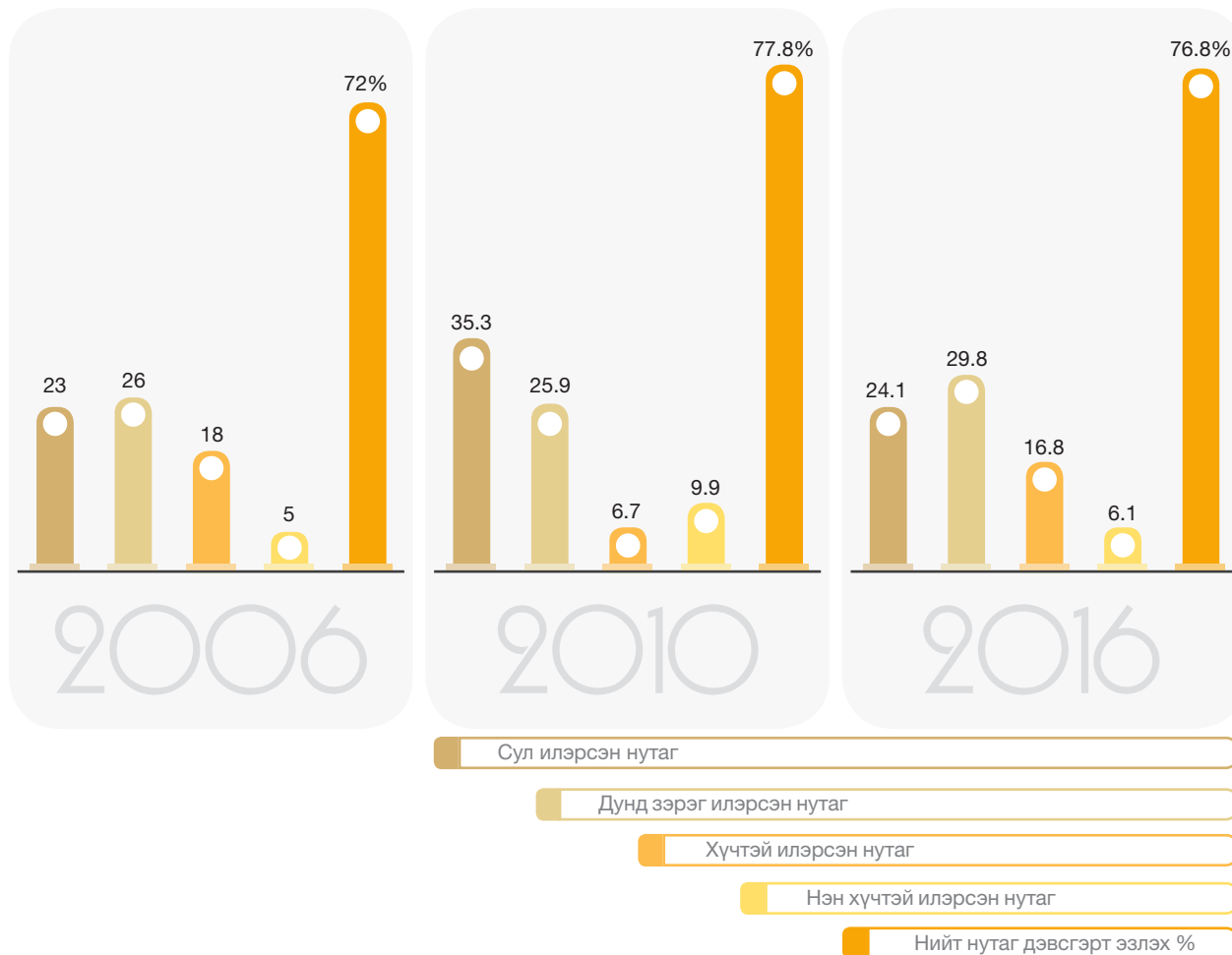

Гэрээ конвенц

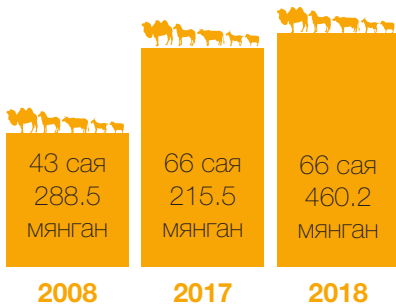
United Nations
Convention to Combat
Desertification

ЦӨЛЖИЛТИЙН ҮЙЛ ЯВЦЫН ХАНДЛАГА (%)

ЦӨЛЖИЛТИЙН ҮЙЛ ЯВЦЫН ХАНДЛАГА (%)

Мал тооллогын дүн

Бэлчээрийн талбай

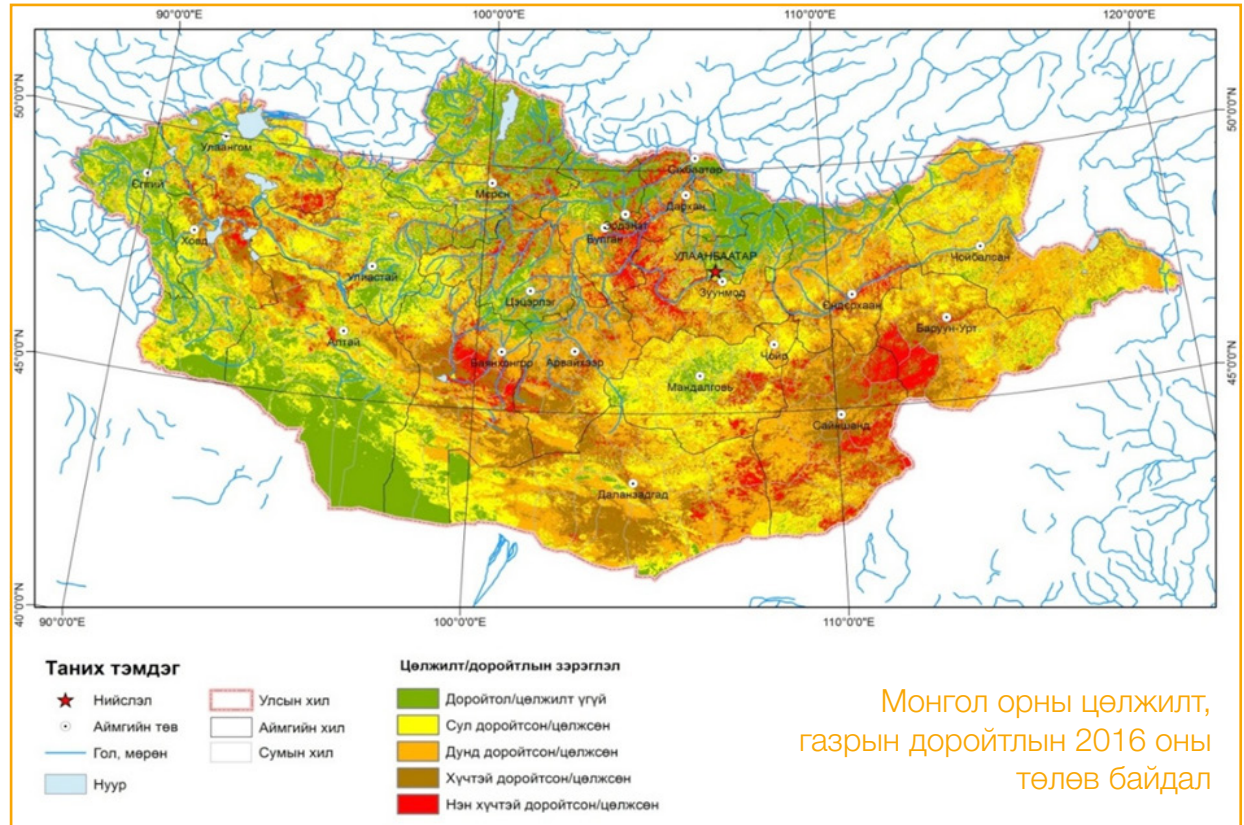
2017 оны эцэст 112.7 сая га болж багассан, энэхүү бэлчээрийн талбайн хэмжээг 1961 оны бэлчээрийн 140.0 сая га талбайтай харьцуулахад 19.9% буюу 27.9 сая га-аар буурчээ.

“

Монгол Улс 111.0 сая га бэлчээр, 1.7 сая га хадлангийн талбай бүхий нийт 112.7 сая га бэлчээрийн газартай.

Нийт малын тоо 2018 оны эцэст 66.5 сая толгойд хүрсэн бөгөөд хангайн болон хээрийн бүсийн бэлчээрт хамгийн их сөрөг нөлөө үзүүлдэг ямааны тоо нийт малын 40.8%-ийг эзлэж байна. Малын тоо 1961 онтой харьцуулахад 3.2 дахин их буюу 45.8 сая толгойгоор нэмэгдсэн ба гол төлөв бог малын тоо ялангуяа ямааны тоо их өссөн үзүүлэлттэй байна.

”

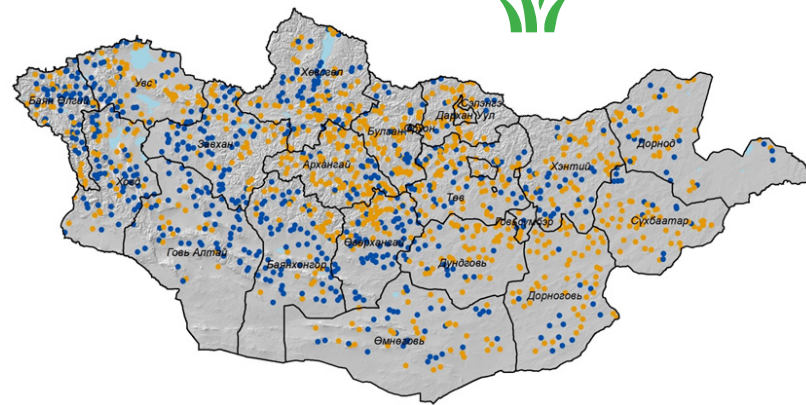
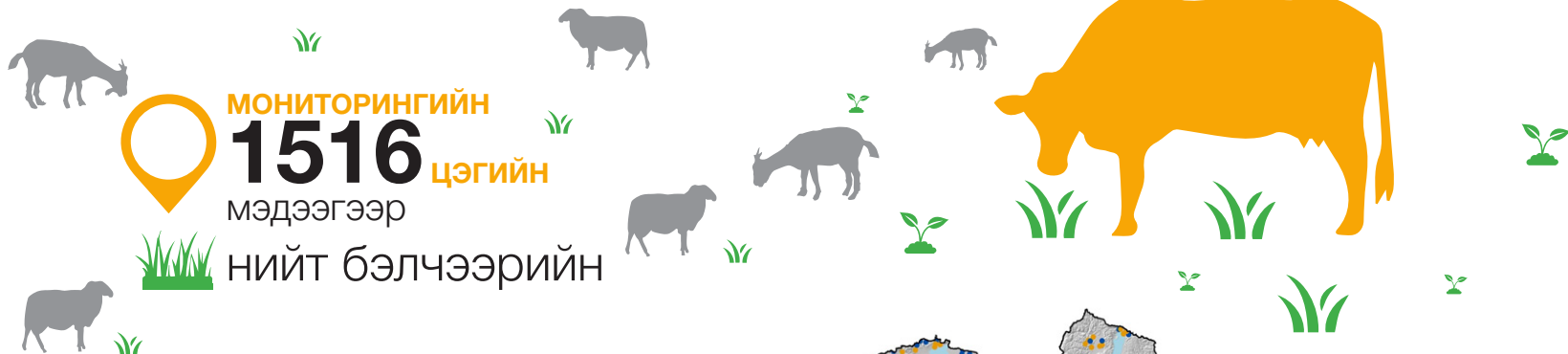

2.5. БЭЛЧЭЭРИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

“

“Монгол орны бэлчээрийн төлөв байдлын үндэсний тайлан”-г 2018 онд шинэчлэн гаргасан.

”

Бэлчээрийн төлөв байдал:

- Байгалийн унаган төлөв байдлаа харьцангуй хадгалж үлдсэн
- Байгалийн унаган төлөв байдлаасаа тодорхой хэмжээгээр өөрчлөгдсөн

ГАН, ЗУНШЛАГЫН БАЙДАЛ

2017-2018 7 дугаар сард
агаарын температур

+1.1°C-1.3°C

ЗУНШЛАГЫН БАЙДАЛ

20%

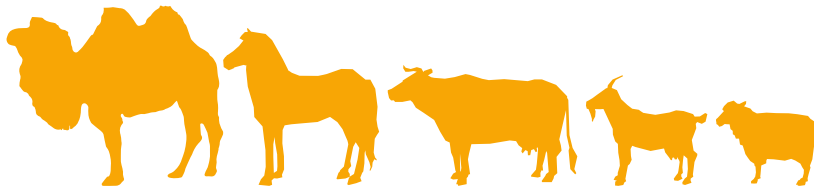
ХЭВИЙН

70%

ДУНД

10%

МУУ

ӨВӨЛ-ХАВРЫН БЭЛЧЭЭРИЙН ДААЦ

2017-2018 өвөл хаврын
бэлчээрийн даац

20%

ХЭВИЙН

80%

МУУ

2018-2019 өвөл хаврын
бэлчээрийн даац

20%

ХЭВИЙН

80%

МУУ

2.6. УСНЫ НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Бодлого, Хууль эрх зүй

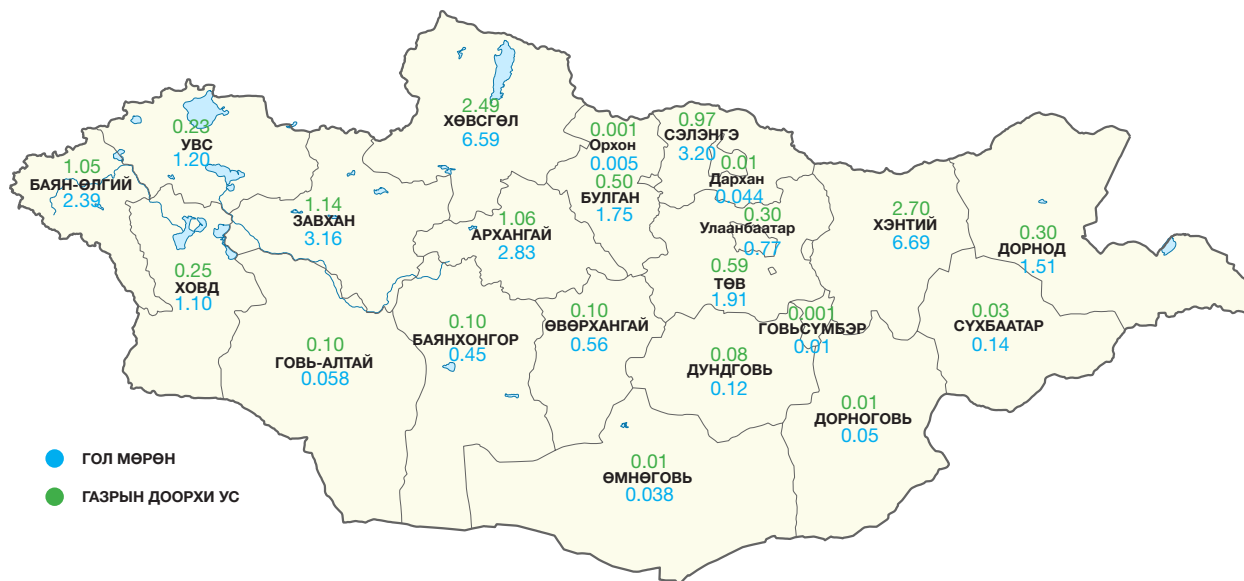
- Усны тухай хууль, 2012
- Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хууль, 2012
- Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх ашиглахыг хориглох тухай хууль, 2009
- Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль, 2012
- Хот суурингийн ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хууль, 2011
- Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, 2010
- “Ус” үндэсний хөтөлбөр, 2010
- Улсын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө, 2013

“

Эрдэмтэн судлаачдын **40 гаруй** жилийн судалгааны үр дүнгээс үзэхэд Монгол орны нутаг дэвсгэр дээр жилд дунджаар **608,300.0 сая.м³** усны нөөц бүрэлдэн бий болдог байсан бол сүүлийн жилүүдэд болж байгаа уур амьсгалын өөрчлөлт **дэлхийн дулаарлын** улмаас мөнх цас, мөсөн голын эзлэх талбай багасч, мөсний зузаан нимгэрсний улмаас усны нийт нөөцийн хэмжээ **564,800.0 сая.м³** болж багасаад байна. Тухайлбал гол мөрний усны нөөц **34,600.0 сая.м³**, нуур тойрмын усны нөөц **500,000.0 сая.м³**, мөнх цас, мөсөн голын нөөцийн хэмжээ **62,900.0 сая.м³** байсан бол **19,400.0 сая.м³** болж буурсан, харин газрын доорх усны нөөц **10,800.0 сая.м³** байна.

”

ГОЛ МӨРӨН БОЛОН ГАЗРЫН ДООРХ УСНЫ НӨӨЦ, КМ³ (АЙМГИЙН НУТГААР)

2.6.1. УС АШИГЛАЛТ

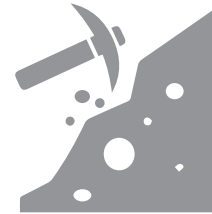
УС АШИГЛАЛТ БА ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ГОЛ ТӨРЛҮҮДЭЭР СЯЯ.М³/ЖИЛ

ХҮН АМЫН УНД АХУЙ

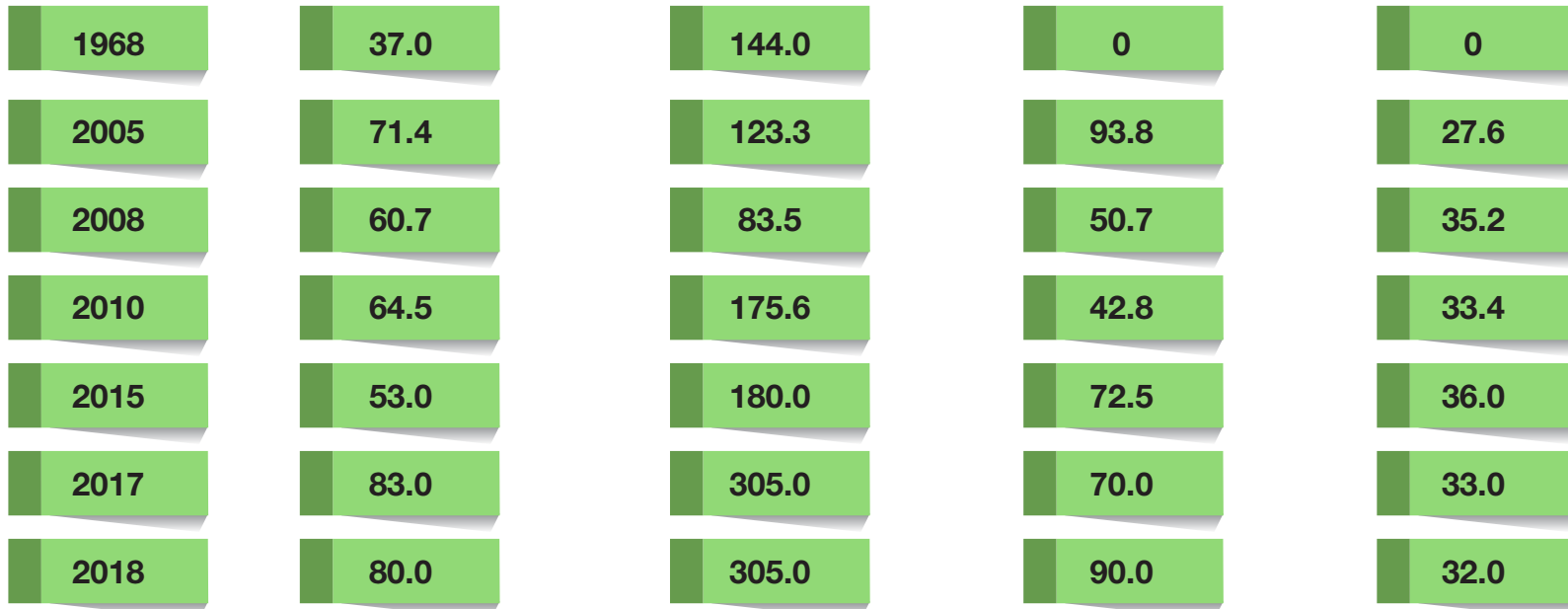
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ

УУЛ УУРХАЙ

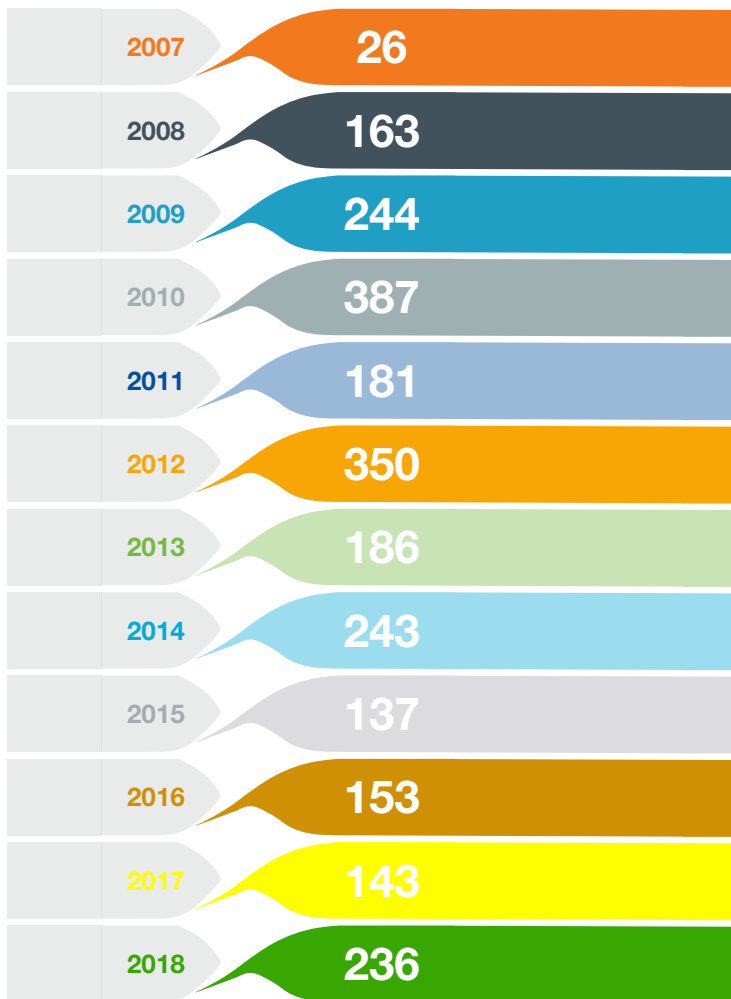

ЭРЧИМ ХҮЧ

2.6.2. УСНЫ НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ

ТОХИЖУУЛСАН УСНЫ ЭХ
ҮҮСВЭР, БУЛАГ, ШАНДЫН ТОО

УСНЫ НӨӨЦ 564,800.0 САЯ М³/ ЖИЛ

2018 ОНЫ БАЙДЛААР ШИРГЭСЭН, СЭРГЭСЭН ТОО

2.7. ОЙН НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

2.7.1. ОЙН НӨӨЦ

Бодлого, Хууль эрх зүй

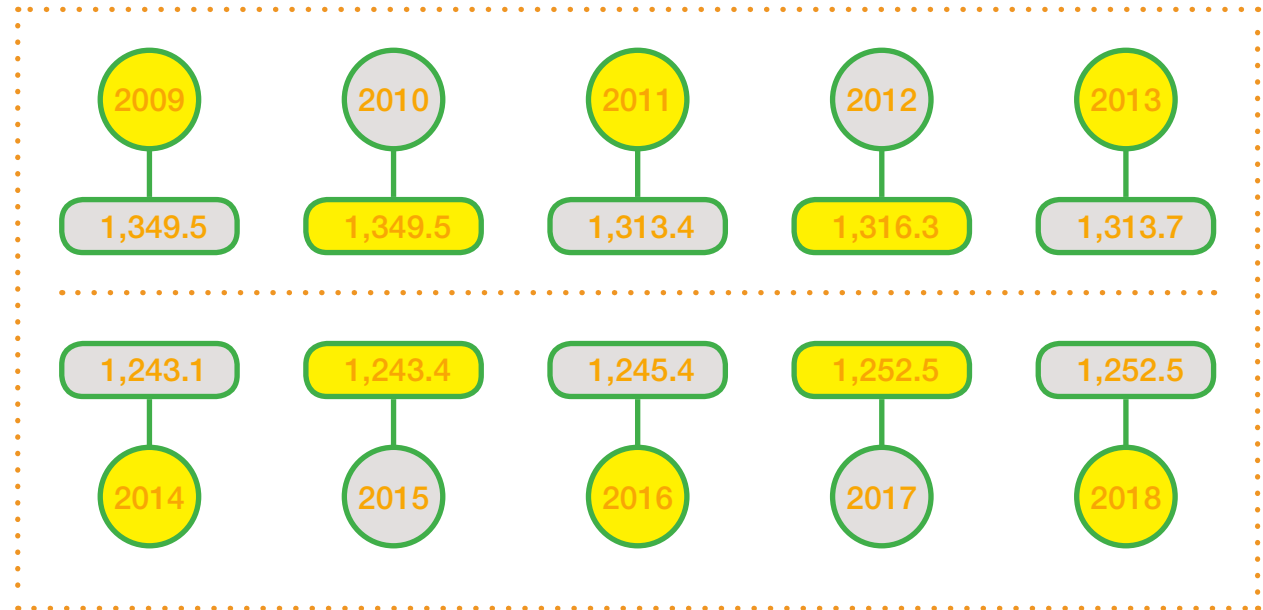
- Ногоон хөгжлийн бодлого, 2015
- Төрөөс ойн талаар баримтлах бодлого, 2015
- Ойн тухай хууль, 2012
- Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий
- газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль, 2009
- Ногоон хэрэм үндэсний хөтөлбөр, 2005
- Ойн цэвэрлэгээ хөтөлбөр, 2014
- Төрөөс ойн талаар баримтлах бодлогын зорилтын хэрэгжилтийг хангах дунд хугацаа (2017-2021 он)-ны төлөвлөгөө, 2017 он

“

Монгол орны ойн нийт нөөц **1.2** тэрбум шоо метр бөгөөд үүний **78.7%**-ийг шинэс, **9.3%**-ийг хуш, **6.1%**-ийг хус, **5.0%**-ийг нарс, **0.23%**-ийг гацуур, **0.02%**-ийг жодоо, **0.2%**-ийг улиас, **0.05%**-ийг улиангар, **0.01%**-ийг хайлаас, **0.28%**-ийг бургас, **0.002%**-ийг тоорой, **0.15%**-ийг заган ойн нөөц тус тус эзэлж байна. Шилмүүст мод зонхилсон ойн дундаж нас **133.4 жил**, 1га-ийн нөөц **151.3м³**, өсөлт **1.13м³**, навчит мод зонхилсон ойн дундаж нас 46.1 жил, 1 га-ийн нөөц **46.2м³**, өсөлт **0.98м³**, жилийн бүх дундаж өсөлт **10.1 сая м³** байна.

”

ОЙН НИЙТ НӨӨЦИЙН СҮҮЛИЙН 10 ЖИЛИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ (сая.м³)

”

2.7.2. ОЙН САНГИЙН ТАЛБАЙ

Ойн сангийн талбай 18,582.7 мян.га буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 11.8%-ийг эзлэх ба үүний 12,392.8 мян.га нь ойгоор бүрхэгдсэн (**байгалийн болон таримал ой, гол мөрний дагуух бургас, сөөг**), 5,645.9 мян.га нь ойгоор бүрхэгдээгүй (**тармаг мод, байгалийн аясаар ойжиж байгаа болон зориудаар ойжуулж байгаа газар, түймэр, мод бэлтгэл, хөнөөлт шавжид нэрвэгдсэн ой**), 543.9 мян.га нь ойн сан доторх ойн бус талбайд хамаарна.

Ойн сангийн нийт талбайн 84.8%-ийг нутгийн хойд хэсэгт тархсан шилмүүст, навчит ой, 15.2%-ийг нутгийн өмнөд хэсгийн говь, цөлийн бүсэд тархах заган ой эзлэнэ. Ойн сан бүхий газрын ойгоор бүрхэгдсэн талбайг нийт газар нутагт харьцуулсан хувь буюу ойрхог чанар 7.9% байна.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ОЙРХОГ ЧАНАР%	8.3	8.3	8.3	8	8	7.8	7.8	7.9	7.9	7.9
ОЙГООР БҮРХЭГДЭЭГҮЙ мянган га	4,550.8	4,550.8	4,712.7	5,124.7	5,233.2	5,603.1	5,631.1	5,625.3	5,645.9	5,645.9
ОЙГООР БҮРХЭГДСЭН мянган га	13,039.2	13,039.2	12,917.2	12,552.9	12,519.0	12,174.7	12,280.0	12,290.0	12,392.8	12,392.8
НИЙТ	18,663.9	18,663.9	18,665.5	18,592.4	18,658.0	18,321.3	18,454.6	18,459.1	18,592.7	18,592.7

2.7.3. ОЙН НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ, ЭЗЭМШИЛ

Улсын хэмжээнд **39 сум** дундын ойн анги, **5** сумын ойн анги, **8** ойн алба ажиллаж, орон нутагт ойн нөөц баялгийг зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, хамгаалах бодлогыг хэрэгжүүлэх ажлыг хариуцаж байна. **2018** оны байдлаар, **1281** ойн нөхөрлөл **3,345.4 мян.га**, **90 аж ахуйн нэгж 681.4 мян.га** ойн санг гэрээгээр эзэмшиж ашиглан хамгаалж байна. **2018** оны байдлаар **513** аж ахуйн нэгжид давхардсан тоогоор **6** чиглэлээр **779** ойн мэргэжлийн байгууллагын эрх олгожээ.

2.7.4. ОЙ, ХЭЭРИЙН ТҮЙМЭР

Улсын хэмжээнд **2018** онд **13** аймгийн **48** суманд **77** удаагийн ой, хээрийн түймэр гарч **16.6** мян.га ой, **552.0** мян.га хээр, нийт **568.6** мян.га талбай, **2** хашаа саравч, **24** тонн өвс түймэрт өртсөн. Түймрийн улмаас **39.3 тэрбум** төгрөгийн экологийн **155.7 сая** төгрөгийн эд материалын хохирол учирч, түймрийг унтраахад **97.6 сая** төгрөгийн зардал гарч, нийт хохирол **39.5 тэрбум** төгрөг болжээ. **2018** онд гарсан ой, хээрийн түймрийг **2017** онтой харьцуулахад түймрийн тоо **3** дахин, түймрийн хохирол **2** дахин буурсан үзүүлэлттэй байна.

2.7.5. ОЙН ХӨНӨӨЛТ ШАВЖИЙН ТАРХАЛТ

2018 онд **15** аймаг, **145** сум, дүүргийн **2,977.1** мян.га ойд явуулж, **322.2** мян.га-д хөнөөлийн голомт байгааг тогтоосон. Хөнөөлийн голомтыг хязгаарлах тэмцлийн ажлыг улсын төсвийн хөрөнгөөр **15** аймгийн **45** сумын **236.0** мян.га, орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр **5** аймгийн **20** сумын **76.5** мян.га-д нийт **312.5** мян.га буюу тэмцэл хийх шаардлагатай талбайн **62.3%**-д явуулсан.

2.7.6. ХУУЛЬ БУС МОД БЭЛТГЭЛ

Хууль бус мод бэлтгэлийн талаар бүртгэгдсэн хэрэг зөрчлийн тоог **2015-2016** оны дундажтай харьцуулахад **11.4%**-иар өссөн хэдий ч хууль бусаар бэлтгэгдэж хураагдсан модны хэмжээ **2015-2016** онд **4,017.8м³** байсан бол **2017-2018** онд **841.6м³** болж **79.1%**-иар буурсан байна.

2.7.7. ОЙН АШИГЛАЛТ

Улсын хэмжээнд **2009-2018** онд ойгоос бэлтгэх модны дээд хязгаарыг **0.8-1.8 сая. м³**-ээр тогтоож байсан хэдий ч гүйцэтгэлээс үзэхэд **503.8-843.9 мян.м³** буюу жилд дунджаар **724.2 мян.м³** мод бэлтгэн, мод модон материал, түлшний хэрэгцээг хангаж байна. Жилд бэлтгэж байгаа модны дундаж хэмжээг зориулалтаар нь ангилж үзэхэд **162.8 мян.м³** буюу **22.5%** нь үйлдвэрлэлийн болон ахуйн хэрэглээний, **561.4 мян.метр³** буюу **77.5%** нь түлшний мод байна.

он	дээд хязгаар мянган м ³	нийт бэлтгэсэн мянган м ³
2009	1,428.2	503.8
2010	766.6	671.0
2011	861.7	837.1
2012	973.1	830.8
2013	1,128.4	787.4
2014	1,111.4	843.9
2015	1,097.1	652.0
2016	1,058.9	731.0
2017	1,809.6	720.9
2018	1,351.1	664.0

2.7.8. ОЙЖУУЛАЛТ, ОЙ НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Улсын хэмжээнд **2018** онд улс, орон нутгийн төсөв болон аж ахуйн нэгж байгууллагын хөрөнгөөр ойжуулалтын ажил **3,351.8 га**, байгалийн сэргэн ургалтанд туслах ажил **2,366.0 га**-д хийж, ой нөхөн сэргээх ажлыг нийт **6,027.6 га** талбайд хийсэн. Ногоон хэрмийн трасын дагуу **255.9 га** талбайд ой зурвас шинээр байгуулах, **90 га** талбайд ой зурвас арчлах ажлыг гүйцэтгэсэн.

ДҮГНЭЛТ

2017-2018 оны ойн сангийн үзүүлэлтийг **2015-2016** оны төлөв байдалтай харьцуулахад нийт талбай **133.6 мян.га-аар**, нөөц **7.1 сая.м³**-р нэмэгдэж, ойрхог чанарын эзлэх хувь (**7.9%**) тогтвортой хадгалагдаж байна. Түймрийн цаг хугацааны зургийн ерөнхий чиг хандлагаас харахад хаврын түймрийн улирлын эхлэл 3 дугаар сарын дундаас 2 дугаар сарын дунд, намрын түймрийн үргэлжлэх хугацаа 10 дугаар сарын дундаас 11 дүгээр сарын эцэс, 12 дугаар сарын эх рүү шилжиж, бүтэн жилийн турш түймэр гарах эрсдэлтэй болж байна.

2.8. БАЙГАЛИЙН УРГАМЛЫН НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ, ЗОХИСТОЙ АШИГЛАЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Биологийн олон янз байдлын тухай үндэсний хөтөлбөр, 2015
- Байгалийн ургамлын тухай хууль, 1995
- Ургамал хамгааллын тухай хууль, 2007
- Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

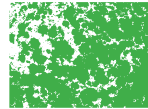
МӨӨГ

574
ЗҮЙЛ

ЗАМАГ

2003
ЗҮЙЛ

ХАГ

1056
ЗҮЙЛ

ХӨВД

580
ЗҮЙЛ

ГУУРС
УРГАМАЛ

3160
ЗҮЙЛ

1. НЭН ХОВОР 133

2. ХОВОР 356

3. CITES 8

4. УЛААН ДАНС 2011 148

5. УЛААН ДАНС 2018 490

6. УНАГАН УРГАМАЛ 120

7. ХАРЬ УРГАМАЛ 51

8. ХӨЛ ГАЗРЫН УРГАМАЛ 438

9. УСНЫ УРГАМАЛ 186

“ Ботаникийн цэцэрлэгт **350 зүйл**, үүнээс нэн ховор, ховор **70 зүйл** ургамлын генофондыг ex situ орчинд хадгалж байна. ”

“ 2018 онд Монгол орны хэмжээнд “Их шүүдэргэнэ-Che-lidonium majus L; нарийн навчит цахилдаг-Iris tenuifolia Pall” 2 зүйл ургамлын тархац нөөцийг тогтоосон. ”

УЛААН ДАНСНЫ 1 БА 2 ДУГААР ЦУВРАЛД ГУУРСТ (ДЭЭД), ГУУРСГҮЙ (ДООД) УРГАМЛЫГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

УЛААН ДАНСНЫ ЗЭРЭГЛЭЛ	1-Р ЦУВРАЛД (2012 ОН) ҮНЭЛЭГДСЭН ЗҮЙЛИЙН ТОО	2-Р ЦУВРАЛД (2018 ОН) ҮНЭЛЭГДСЭН ЗҮЙЛИЙН ТОО	УЛААН ДАНСНЫ ЗЭРЭГЛЭЛ	ҮНЭЛЭГДСЭН ЗҮЙЛИЙН ТОО (доод УРГАМАЛ)
УСТАЖ БАЙГАА (CR)	16	31	УСТАЖ БАЙГАА (CR)	12
УСТАЖ БОЛЗОШГҮЙ (EN)	39	109	УСТАЖ БОЛЗОШГҮЙ (EN)	41
ЭМЗЭГ (VU)	55	164	ЭМЗЭГ (VU)	50
ХОВОРДОЖ БОЛЗОШГҮЙ (NT)	22	79	ХОВОРДОЖ БОЛЗОШГҮЙ (NT)	12
АНХААРАЛД ӨРТӨХӨӨРГҮЙ (LC)	10	42	АНХААРАЛД ӨРТӨХӨӨРГҮЙ (LC)	6
МЭДЭЭЛЭЛ ДУТМАГ (DD)	4	60	МЭДЭЭЛЭЛ ДУТМАГ (DD)	0
ҮНЭЛЭХ БОЛОМЖГҮЙ (NA)	2	5	ҮНЭЛЭХ БОЛОМЖГҮЙ (NA)	0
НИЙТ	148	490	НИЙТ	121

2.9. АМЬТНЫ НӨӨЦИЙН ХАМГААЛАЛТ, АШИГЛАЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

2.9.1. АМЬТНЫ ХАМГААЛАЛТ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Биологийн олон янз байдлын тухай үндэсний хөтөлбөр, 2015
- Нэн ховор, ховор амьтдыг хамгаалах үндэсний хөтөлбөр, 2011
- Мазаалай хамгаалах үндэсний хөтөлбөр, 2014
- Амьтны тухай хууль. 2012
- Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

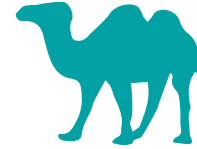

Гэрээ, конвенц

- Биологийн олон янз байдлын тухай конвенц, 1993
- Зэрлэг амьтан ба ургамлын аймгийн ховордсон зүйлийг олон улсын хэмжээнд худалдаалах тухай конвенц, 1995
- Олон улсын ач холбогдол бүхий ус, намгархаг газар, ялангуяа усны шувууд олноор амьдардаг орчны тухай Рамсарын конвенц, 1998
- Зэрлэг амьтдын нүүдлийн зүйлүүдийг хамгаалах тухай Бонны конвенц, 1999

Ховордлын зэрэглэлд багтах

ХАВТГАЙ ТЭМЭЭ

МАЗААЛАЙ БААВГАЙ

ТАХЬ

МОНГОЛ БӨХӨН

МӨРНИЙ ХАНДГАЙ

ЗЭГСНИЙ ГАХАЙ

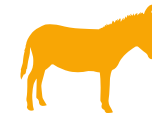

АЗИЙН МИНЖ

зэрэг хөхтөн амьтны тархац нутгийг бүрэн

ЦООХОР ИРВЭС

ХУЛАН

ГОЛЫН ХАЛИУ

ХҮДЭР

АРГАЛЬ

ЯНГИР

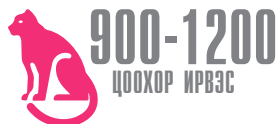
зэрэг зүйлийн тархац нутгийн 70 гаруй хувийг улсын тусгай хамгаалалттай газар нутагт хамруулан хамгаалж байна

2.9.2. АМЬТНЫ НӨӨЦ

АМЬТНЫ АЙМГИЙН ЗҮЙЛИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН: Монгол оронд өөр хоорондоо ялгаатай олон янзын экосистемд дасан зохицсон **141 зүйл** хөхтөн амьтан, **513 зүйл** шувуу, **21 зүйл** мөлхөгч, **6 зүйл** хоёр нутагтан, **74 зүйл** загас, **13 мянга** гаруй зүйлийн сээр нуруугүйтэн бүртгэгдээд байна.

Монгол орны амьтны аймгийн **2018** оны зүйлийн бүрдлийг **1998, 2017, 2018** оныхтой харьцуулж үзвэл зүйлийн тоо өссөн нь судалгааны ажил эрчимжиж шинээр олон зүйлийг Монгол оронд тэмдэглэсэнтэй холбоотой юм.

СҮҮЛИЙН 20 ГАРУЙ ЖИЛИЙН СУДАЛГААНЫ ДҮНГЭЭР (МОНГОЛ ОРНЫ НЭН ХОВОР, ХОВОР АМЬТАД)

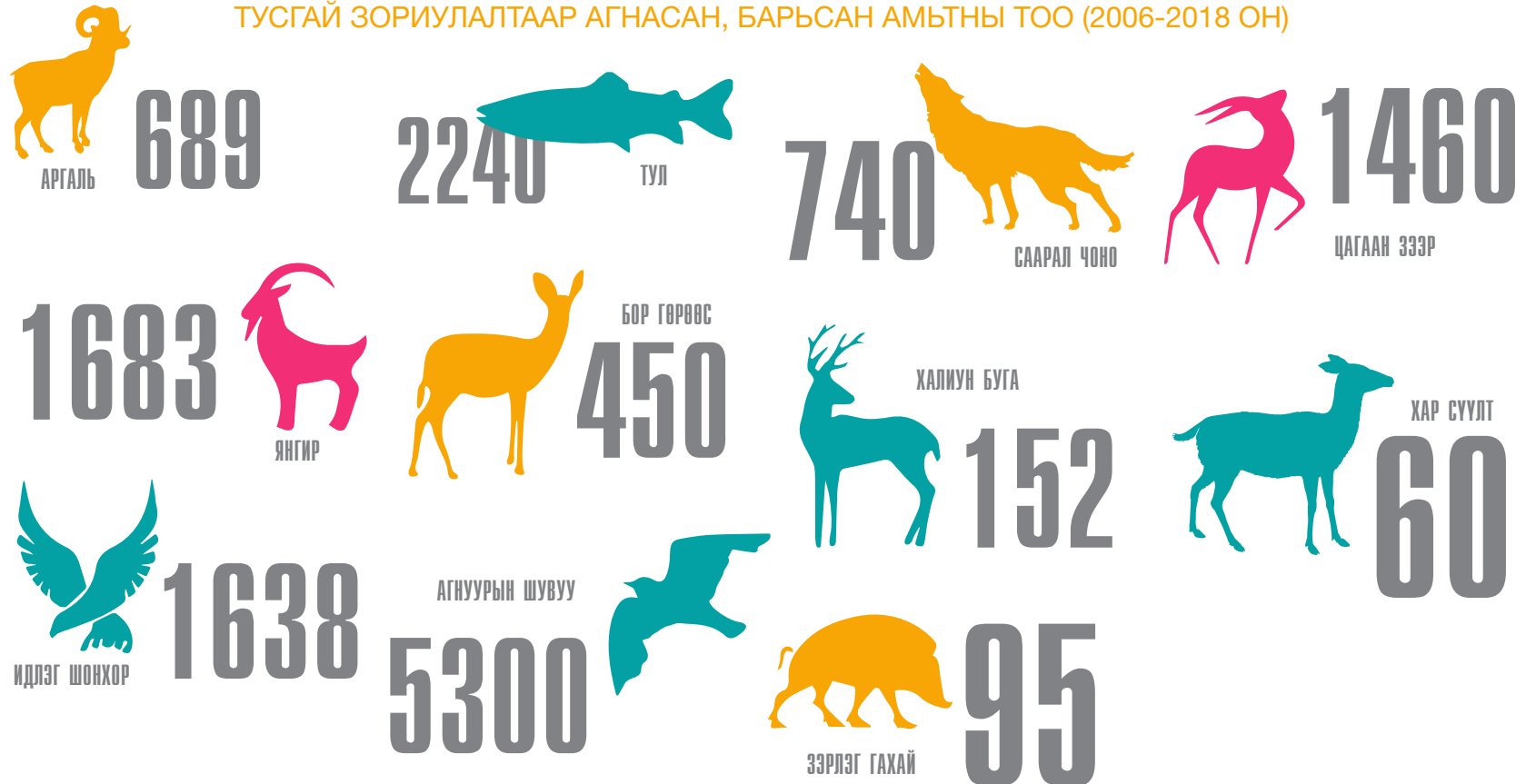

2.9.3. АМЬТНЫ АШИГЛАЛТ

2012 оноос өмнө хот суурин, тусгай хэрэгцээний газраас бусад буюу нийт газар нутгийн **70 гаруй** хувь нь агнуурын нутаг байсан. 2012 онд шинэчлэн баталсан.

Амьтны тухай хуулийн дагуу ан амьтныг зөвхөн агнуурын бүс нутагт агнахаар зохицуулсан ба агнуурын бүс нутгийн амьтдыг иргэн, хувийн хэвшилд хариуцуулан хамгаалуулах замаар зохистой ашиглах бодлогыг хэрэгжүүлж байна.

ТУСГАЙ ЗОРИУЛАЛТААР АГНАСАН, БАРЬСАН АМЬТНЫ ТОО (2006-2018 ОН)

2.9.4. АМЬТНЫ ӨСГӨН ҮРЖҮҮЛЭЛТ, СЭРГЭЭН НУТАГШУУЛАЛТ

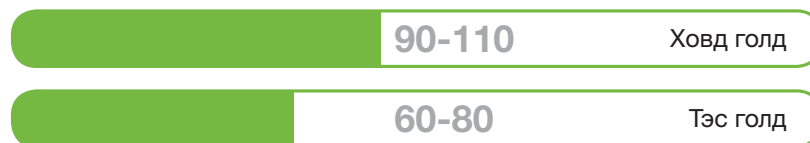
Голланд, Герман, Швейцарь, Австрали, Франц зэрэг улсаас тахь авчран нутагшуулах ажлыг 1992 оноос хийж гүйцэтгэж байгаа бөгөөд анх Говь-Алтай аймгийн Бугат сумын Биж багийн нутаг Тахийн талд Христиан Освальдын сангийн дэмжлэгээр 5 тахийг авчирсан.

Сүүлийн жилүүдэд Прага хотын амьтны хүрээлэн, Чехийн хөгжлийн агентлаг хамтран Монгол тахийг эх нутагт нь сэргээн нутагшуулах хөтөлбөрийг 2011 оноос санхүүжүүлэн, зохион байгуулж байна.

НУТАГШУУЛСАН ТАХИЙН ТОО

ТӨВ АЗИЙН МИНЖ

Туул голд минж нутагшуулах зорилгоор ХБНГУ, ОХУ-аас 47 толгой минжийг 2012 онд авчирч түүнээс 16 бодгалийг Заан тэрэлжид тавьж, 31 бодгалийг минж үржүүлгийн төвд тэжээж байна.

ДЭЛХИЙН ХАМГИЙН
ОЛОН ТАХЬТАЙ УЛС
МОНГОЛ

ҮРЖҮҮЛГИЙН ТӨВД АВСАН ТӨЛИЙН ТОО

ҮРЖҮҮЛГИЙН ТӨВД БАЙГАА МИНЖНИЙ
ТОО 2016 ОНД **45**-Д ХҮРСЭН

2.10. БИОАЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, БИОХАМГААЛЛЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Бодлого, Хууль эрх зүй

БИОАЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР АВЧ ХЭРЭГЖИЖ БАЙГАА ТЭСЭЛ ХӨТӨЛБӨРҮҮД

Биоаюулгүй байдлыг хангах, урьдчилан сэргийлэх, эрсдлийг бууруулах **цогц бодлого**, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг нэн даруй боловсруулж хэрэгжүүлэх **тогтолцоо**, механизмыг бий болгох шаардлагатай байна.

2016-2018 онд СУРГАЛТААР

ҮНДЭСНИЙ СУРГАГЧ БАГШ

12

300 МЭРГЭЖИЛТЭН

ОЛОН УЛСЫН ИТГЭМЖЛЭЛТЭЙ

4 ИНЖЕНЕР

14 БАЙГУУЛЛАГА, ЛАБ

30 ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖ

800 САЯ

2.11. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН БАЙДАЛ

2018 онд “Ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох” гэмт хэрэг 45 нэгжээр, “Химийн хорт болон аюултай бодис хууль бус эргэлтэд оруулах” гэмт хэрэг 12 нэгжээр, “Хууль бусаар мод бэлтгэх” гэмт хэрэг 104 нэгжээр, “Ой хээрийн түймэр тавих” гэмт хэрэг 7 нэгжээр тус тус өссөн.

2019 оны эхний 2 сарын байдлаар “Хууль бусаар ан агнах”, “Хууль бусаар мод бэлтгэх”, хилийн боомт бүхий газруудаар нэр төрөл нь тодорхойгүй эрх бүхий байгууллагаас зохих зөвшөөрөл олгогдоогүй химийн бодис тээвэрлэх үйлдэл нэмэгдэх хандалгатай байна.

3

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ БОХИРДОЛ, ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТӨЛӨВ

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

Сүүлийн жилүүдэд хот, суурин газрын хүн ам, автомашины тоо өсч, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ нэмэгдэхийн хирээр агаар, хөрс, усны бохирдлын түвшин зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс давах тохиолдол байнга гарах болжээ. Агаарын бохирдол ихэсдэг хүйтний улиралд буюу 2017 оны 10-12 дугаар сар, 2018 оны 1-4 дүгээр сарын Улаанбаатар хотын агаар дахь агаар бохирдуулах бодисын дундаж агууламжийг өмнөх оны мөн үеийн дундаж агууламжтай харьцуулахад PM10 тоосонцрын агууламж 4%-иар, азотын давхар ислийн агууламж 6%-иар, PM2.5 тоосонцрын агууламж 10%-иар, хүхэрлэг хийн агууламж 25%-иар тус тус бага байсан байна. Орон нутгийн агаарын чанарын хяналт шинжилгээний дүнгээр галлагаанаас үүсэх агаар бохирдуулах бодис болох хүхэрлэг хийн жилийн дундаж агууламж 2017, 2018 онд Баянхонгор, Даланзадгадад хамгийн их буюу агаарын чанарын стандарт дахь хүлцэх агууламжаас 1.1-1.8 дахин их байна.

Орон нутагт 298 цэгт хөрсний чанарын хяналт шинжилгээг 2 жил тутам хийдэг бөгөөд 2018 онд 20 аймгийн төвийн хамгийн бохирдол ихтэй 4-5 цэгийн хөрсний сорьц авч, 1 кг хөрсөнд агуулагдах хүнд металлын агууламжийг тодорхойлсон байна.

Монгол орны гадаргын усны чанарын хяналт-шинжилгээний улсын сүлжээнд 94 гол мөрөн, 18 нуурын 127 харуул, 191 цэгт усны химийн найрлага, чанарын үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, усны бохирдлын индексийг тооцож, үнэлгээ өгдөг. Усны чанарын үнэлгээгээр 2017 онд “Маш цэвэр”, “Цэвэр” ангилалд хамрагдсан хяналт-шинжилгээний цэгийн эзлэх хувь өмнөх оноос багасч, “Бага бохирдолтой” цэгийн тоо ихэссэн ба “Бохирдолтой”, “Бохир”, “Маш бохир” гэж үнэлэгдсэн объект, цэгийн тоо нэмэгдсэн байна. Харин 2018 онд “Бага бохирдолтой” ангилалд хамрагдсан хяналт-шинжилгээний цэгийн тоо өмнөх оноос нэмэгдэж, “Бохир”, “Маш бохир” гэж үнэлэгдэж буй усны объект, цэгийн тоо багассан байна.

Улсын хэмжээнд 2018 онд зөвшөөрөгдсөн 390 хог хаягдлын төвлөрсөн цэгт нийт 3.4 сая тонн хог хаягдал тээвэрлэн зайлуулж, 2017-2018 онд Улаанбаатар хотын цэвэрлэх байгууламжуудын цэвэрлэх чадвар 26-99% байсан байна.

Химийн хорт болон аюултай бодисын тусгай зөвшөөрөл авсан аж ахуйн нэгжийн тоо 2018 онд 345 болж, байгууллагуудын химийн бодисын тоо хэмжээг 2017 оны байдлаар салбараар нь дүгнэн үзэхэд нийт зөвшөөрөл авсан химийн бодисын тоо хэмжээний 40%-ийг химийн бодис худалдаалдаг, 47%-ийг уул уурхай болон тэсэлгээний бодис үйлдвэрлэгчид, 4%-ийг ноос ноолуур, арьс ширний үйлдвэрүүд, 2%-ийг хөдөө аж ахуйн бордоо, ургамал хамгааллын бодис импортлогч, 3%-ийг барилгын материалын үйлдвэрүүд, үлдсэн 4%-ийг нь бусад салбарын аж ахуйн нэгж, байгууллагууд тус тус импортлох, ашиглах, худалдахаар зөвшөөрөл авсан байна.

3.1. АГААРЫН БОХИРДОЛ

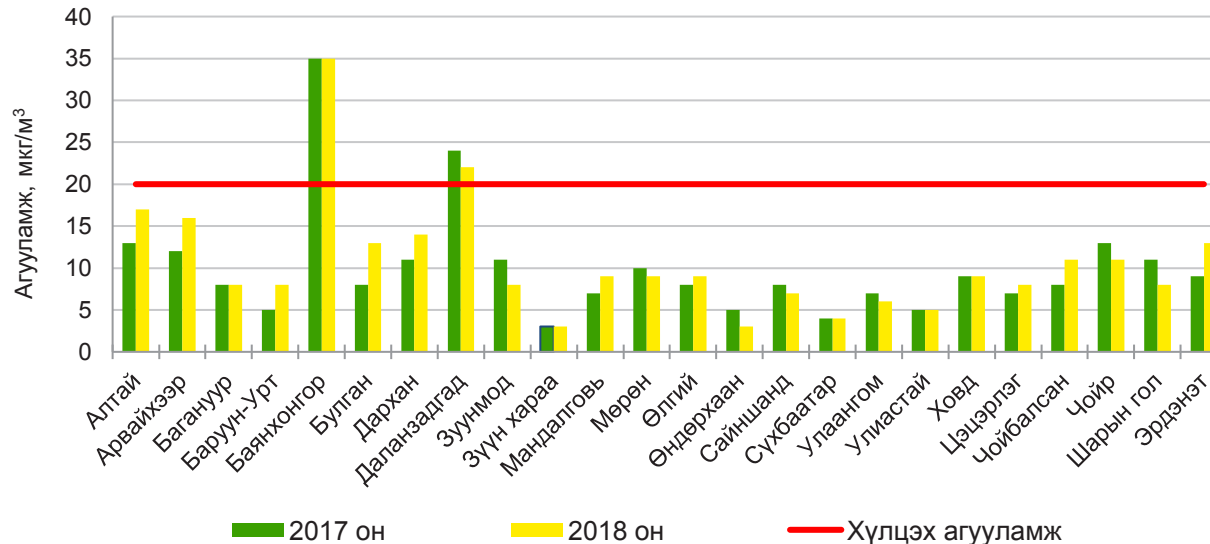

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Агаарын тухай хууль, 1995
- Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, 2010
- “Агаар, орчны бохирдлыг бууруулах Үндэсний Хөтөлбөр” 2017
- Засгийн газрын 2018 “Түүхий нүүрс хэрэглэхийг хориглох тухай” 62 дугаар тогтоол, “Агаарын бохирдлыг бууруулах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 43 дугаар тогтоол

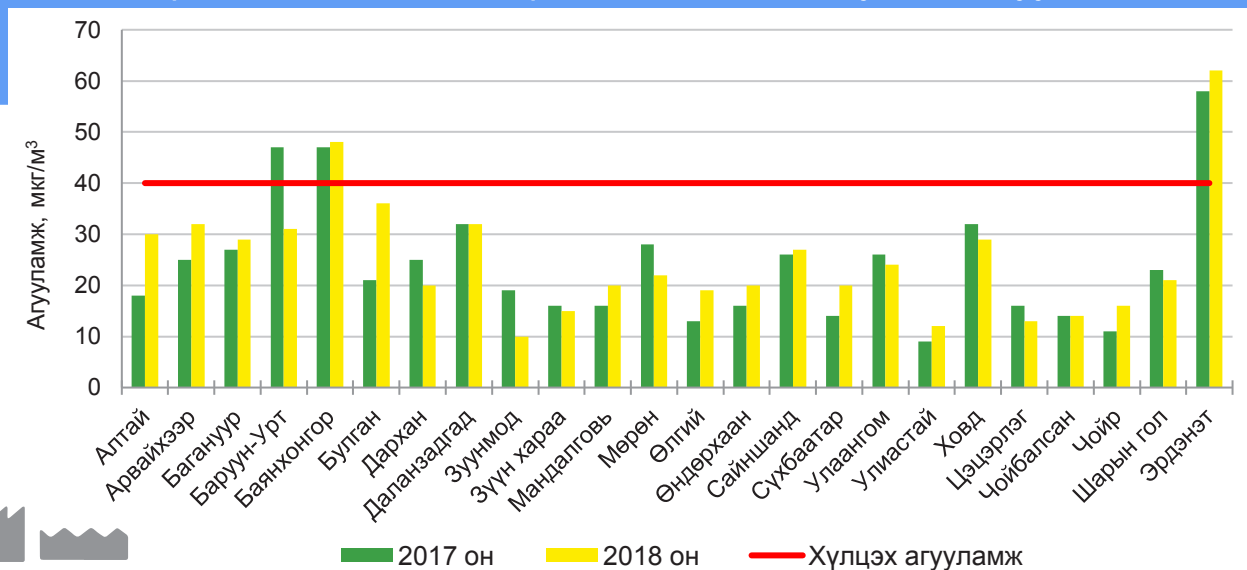
Агаар дахь хүхэрлэг хийн жилийн дундаж агууламж

Орон нутаг дахь агаарын чанарыг хянах суурин харуулуудын **2018** оны дүнгээр азотын давхар ислийн жилийн дундаж агууламж **10-62** мкг/м³-ийн хязгаарт хэлбэлзэж, агаарын чанарын стандарт дахь хүлцэх агууламжаас **2017** онд Баруун-Урт, Баянхонгорт тус бүр **1.2 дахин их**, Эрдэнэтэд **1.4 дахин их**, **2018** онд Баянхонгорт **1.2 дахин их**, Эрдэнэтэд **1.5 дахин их** байсан байна.

Агаар дахь азотын давхар ислийн жилийн дундаж агууламж

УЛААНБААТАР ХОТЫН АГААРЫН ЧАНАР

УЛААНБААТАР ХОТЫН ХҮЙТНИЙ УЛИРЛЫН АГААРЫН БОХИРДЛЫН ЭХ ҮҮСВЭР

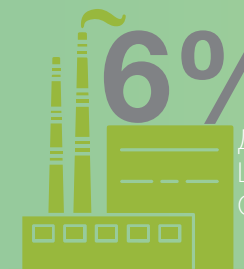
80%

ГЭР ХОРООЛОЛ
БОЛОН УСАН
ХАЛААЛТЫН ЗУУХ

10%

АВТО ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ

6%

ДУЛААНЫ
ЦАХИЛГААН
СТАНЦААС

ХОГ ШОРОО,
ХӨРСНИЙ БОХИРДОЛ

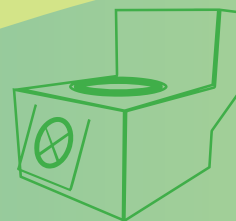
4%

УЛААНБААТАР ХОТОД

2018 ОНД 196 590

ЗУУХ БҮРТГЭГДСЭН

УЛААНБААТАР ХОТОД

2018 ОНД 500 379

ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ
ТООЛОГДСОН

Агаар дахь бохирдуулах бодисын 2018 оны жилийн дундаж агууламжийг 2017 оны жилийн дундаж агууламжтай харьцуулахад PM2.5 тоосонцор 12 мкг/м³-ээр буюу 14%-аар, азотын давхар исэл 5 мкг/м³-ээр буюу 13%-аар тус тус бага байсан бол PM10 тоосонцор, хүхэрлэг хийн агууламж өмнөх оны түвшинд байлаа.

3.2. ХӨРСНИЙ БОХИРДОЛ

Орон нутагт **298** цэгт хөрсний чанарын хяналт шинжилгээг **2 жил тутам** хийдэг бөгөөд **2018** онд **20** аймгийн төвийн хамгийн бохирдол ихтэй **4-5** цэгийн хөрсний сорьц авч, **1 кг** хөрсөнд агуулагдах хүнд металлын агууламжийг тодорхойллоо.

	Cd Кадмий	Pb Хар тугалга	Hg Мөнгөн ус	Cr Хром	Zn Цайр	Cu Зэс	Co Кобальт	Sr Стронций
Архангай	0.3	16	0.0	0.0	147	26	28	837
Баян-Өлгий	0.1	15	0.1	40.0	145	27	37	266
Баянхонгор	0.3	22	0.3	8.5	137	28	24	647
Булган	1.8	25	0.3	4.5	205	26	34	1104
Говь-Алтай	1.1	19	0.0	91.6	149	27	38	580
Говьсүмбэр	0.5	56	0.0	6.0	252	28	13	292
Дархан-Уул	5.9	53	0.1	38.3	135	27	29	675
Дорноговь	0.4	22	0.3	0.0	199	29	20	365
Дорнод	0.1	18	0.0	0.0	130	27	7	454
Дундговь	0.3	16	0.0	88.0	101	27	30	557
Завхан	0.1	17	0.4	3.3	197	28	29	719
Орхон	1.2	31	0.0	15.7	758	27	35	592
Өвөрхангай	0.2	45	0.1	2.1	194	27	32	465
Өмнөговь	0.3	309	0.4	5.9	175	28	32	562
Сэлэнгэ	0.3	13	0.1	0.0	152	27	26	998
Сүхбаатар	0.2	23	0.0	0.0	227	27	34	486
Төв	0.2	24	0.1	0.5	212	27	34	633
Увс	0.3	51	0.0	14.4	482	27	38	396
Ховд	0.4	33	0.2	2.3	350	28	25	593
Хэнтий	0.7	15	0.0	0.0	166	29	16	840
Хөвсгөл	0.3	16	0.0	0.0	147	26	28	837
Улаанбаатар	0.54	31.2	0.26	0.47	243	25	32	570
Зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	3	100	2	150	300	100	50	800

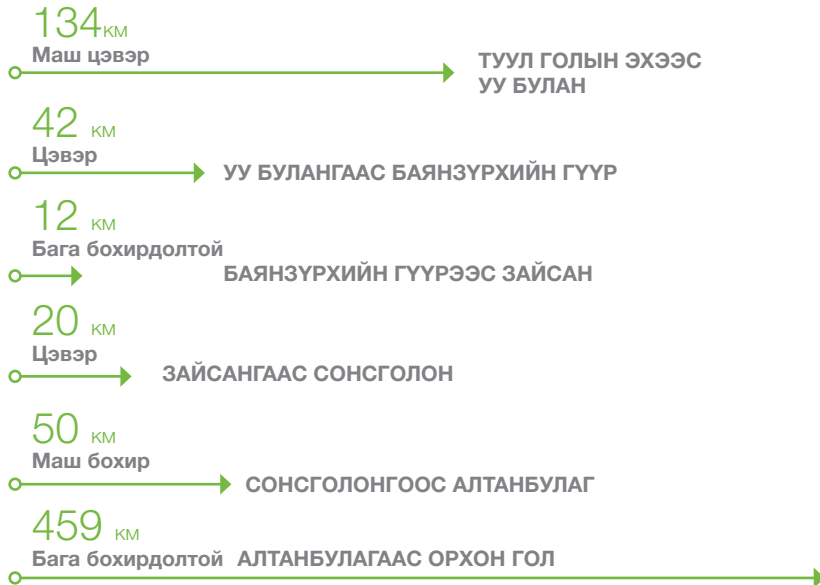
3.3. УСНЫ БОХИРДОЛ

“ Монгол орны гадаргын усны чанарын хяналт-шинжилгээний улсын сүлжээнд **94** гол мөрөн, **18** нуурын **127** харуул, **191** цэгт усны химийн найрлага, чанарын үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, усны бохирдлын индексийг тооцож, үнэлгээ өгч байна.

Бохирдлын индексийг усан дахь ууссан хүчилтөрөгч, хялбар исэлдэх органик, эрдэс азот болон фосфор, хром, зэс гэх мэт үзүүлэлтүүдийг сонгон тэдгээрийн жилийн дундаж агууламжийг MNS4586-98 усны чанарын стандарт дахь хүлцэх агууламжтай харьцуулан гаргаж байна.

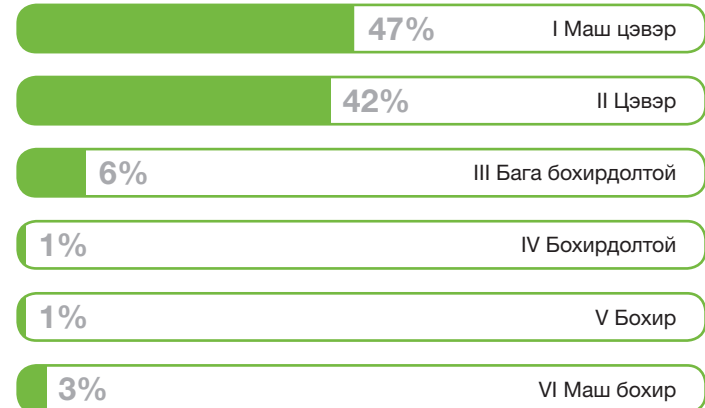

Туул голын усны чанарт өөрчлөлт орж буй газрууд нь дараахь байршилтай байна. Үүнд:

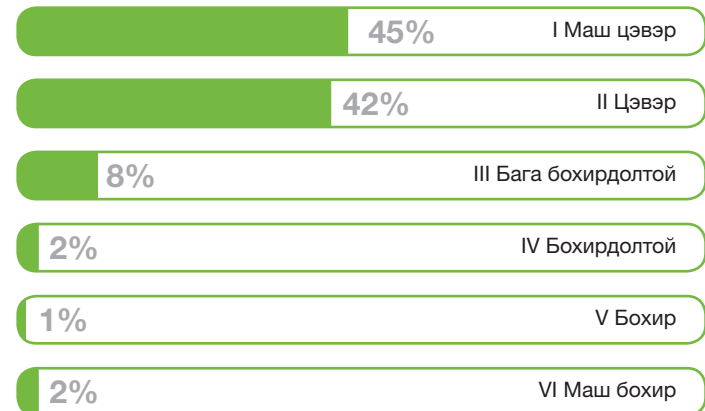

МОНГОЛ ОРНЫ ГАДАРГЫН УСНЫ ЧАНАРЫН ҮНЭЛГЭЭ

2017

2018

3.4. ХОГ ХАЯГДАЛ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Ногоон хөгжлийн бодлого, 2014
- Хог хаягдлын менежментийг сайжруулах үндэсний хөтөлбөр, 2014
- Агаар, орчны бохирдлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр, 2017
- Удаан задардаг органик бохирдуулагчийн тухай үндэсний хөтөлбөр, 2014
- Хог хаягдлын тухай хууль, 2017
- Эрүүл ахуйн тухай хууль, 2017
- Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль, 2006

Гэрээ, конвенц

Аюултай хог хаягдлыг хил дамжуулан тээвэрлэх, зайлуулхад хяналт тавих тухай Базелийн конвенц, 1996
 Удаан задардаг органик бохирдуулагчийн тухай Стокгольмын конвенц, 2004

Аюултай зарим химийн бодис болон пестицидийг олон улсын хэмжээнд худалдаалахад хэрэглэх урьдчилан мэдээлж зөвшилцөх журмын тухай Роттердамын конвенц, 2000

ХОГ ХАЯГДЛЫН ТӨВЛӨРСӨН ЦЭГТ ЗАЙЛУУЛСАН НИЙТ ХОГ ХАЯГДЛЫН ХЭМЖЭЭ, (тн)

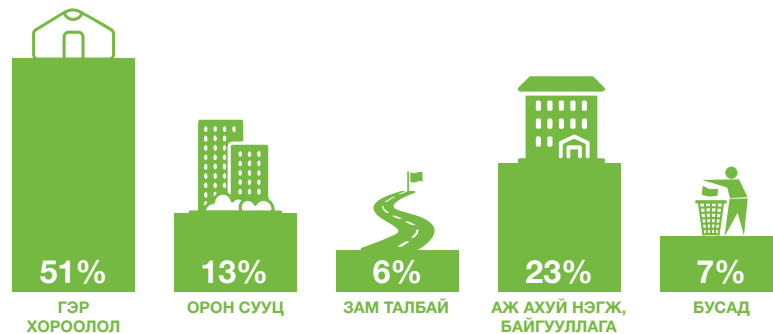

УЛСЫН ХЭМЖЭЭНД ЗӨВШӨӨРӨГДСӨН 390
 ХОГ ХАЯГДЛЫН ЦЭГ
 7,685.93 га талбайг
 эзэлж байна

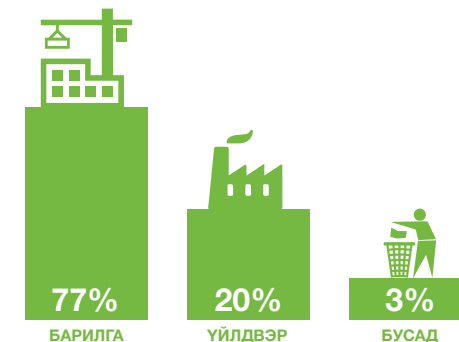
2018 ОНЫ БАЙДЛААР

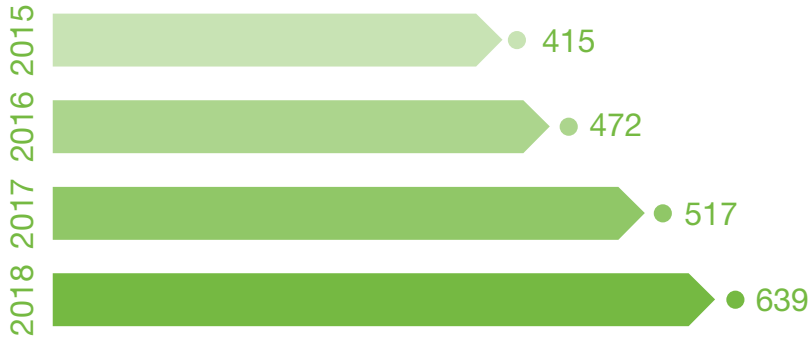
АХУЙН ХОГ ХАЯГДАЛ

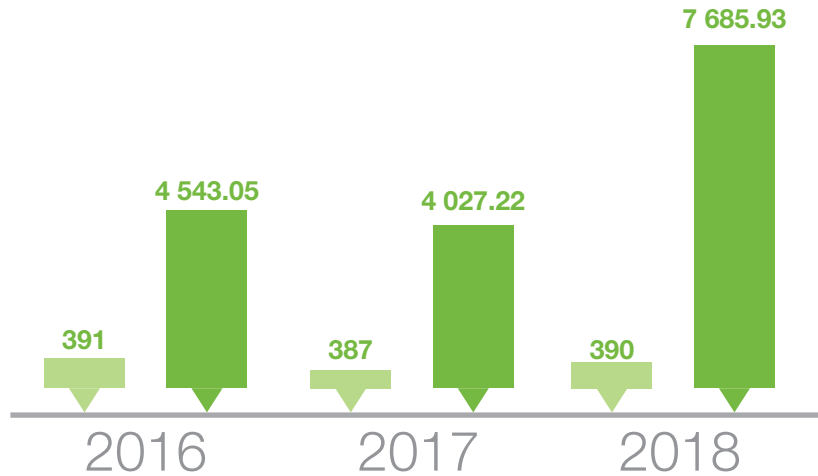
ҮЙЛДВЭРИЙН ХОГ ХАЯГДАЛ

ХОГ ХАЯГДЛЫН ТӨВЛӨРСӨН ЦЭГИЙН ТОО

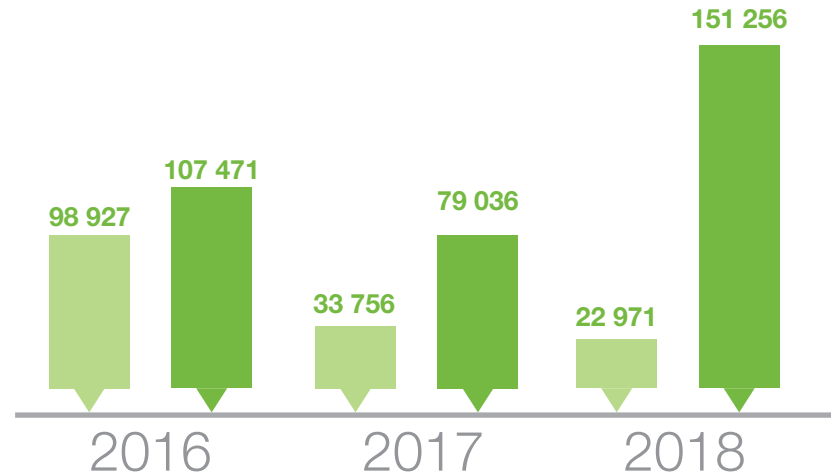
ЗОРИУЛАЛТЫН БУС ГАЗАРТ ХОГ ХАЯГДАЛ ХАЯСАН ЦЭГИЙН ТОО

Төвлөрсөн цэгийн тоо

Төвлөрсөн цэгийн талбай, га

ЗОРИУЛАЛТЫН БУС ГАЗАРТ ХАЯГДСАН ХАЯГДЛЫГ ЦЭВЭРЛЭСЭН ХЭМЖЭЭ (тн), ЦЭВЭРЛЭСЭН ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭ (га)

Цэвэрлэсэн талбай (Зориулалтын бус газар), га

Цэвэрлэсэн хог (Зориулалтын бус газар), тонн

“ Хог хаягдлыг ил задгай хаяснаас бохирдсон талбайг цэвэрлэхэд улсын төсвөөс төсөвлөгдөөгүй зардал их хэмжээгээр зарцуулагдаж байна. 2018 оны байдлаар зориулалтын бус 639 цэгт хуримтлагдсан 151 256 тн хог хаягдлыг зөөж тээвэрлэн, 22 971 га талбайг цэвэрлэжээ. ”

ХОГ ХАЯГДЛЫН ДАХИН БОЛОВСРУУЛАЛТ:

ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ БОЛОМЖТОЙ

1,492,652.27 тн

Нийт энгийн хог хаягдлын **50%**-ийг дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдал эзэлдэг боловч одоогоор **10** хүрэхгүй хувийг л дахин боловсруулж байна. Иймд эх үүсвэр дээр ангилан ялгах ажлыг нэн тэргүүнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

ДАХИН БОЛОВСРУУЛСАН ХОГ ХАЯГДЛЫН ХЭМЖЭЭ, 2018 ОН (тн)

ЦААС, ЦААСАН
БҮТЭЭГДЭХҮҮН

9.03%

ШИЛ, ШИЛЭН
БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ

3.22%

ХӨНГӨН ЦАГААН
БҮТЭЭГДЭХҮҮН

0.5%

ХАР ТӨМӨРЛӨГӨН
БҮТЭЭГДЭХҮҮН

9.7%

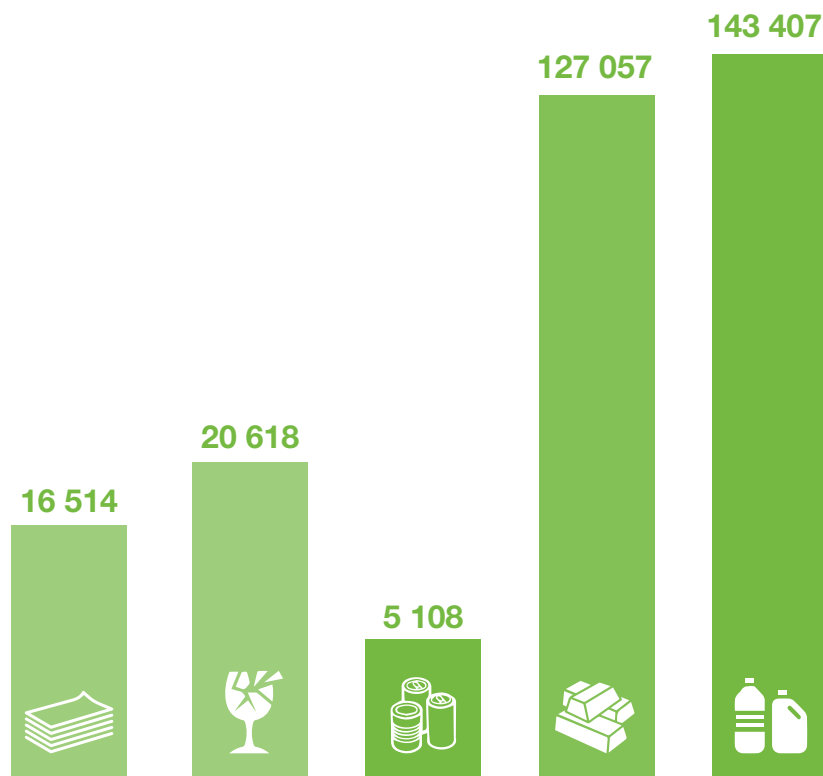
ХУВАНЦАР
БҮТЭЭГДЭХҮҮН

9.6%

БУСАД БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ
ГАРАЛТАЙ

67.9%

Орон сууцны хороололд оршин суугч иргэдийн хог хаягдлын бүтцийн дийлэнхи хувийг **(36%-41%)** хоол, хүнсний хог хаягдал эзэлж байгаа бөгөөд дахин боловсруулах боломжтой

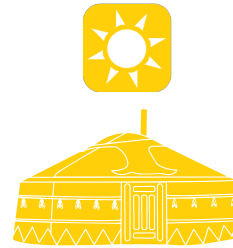

НИЙСЛЭЛИЙН 1 ӨДРИЙН ХОГ ХАЯГДАЛ

УЛААНБААТАР ХОТОД АМЬДАРЧ БУЙ 1 ИРГЭНИЙ ӨДӨРТ ҮҮСГЭЖ БАЙГАА ХОГ ХАЯГДАЛ (2018 ОН)

ЗУНЫ УЛИРАЛД

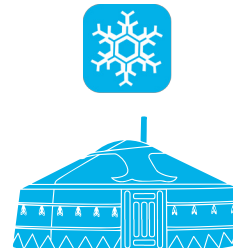

371.9 гр

376.8 гр

ӨВЛИЙН УЛИРАЛД

1.06 кг

466.3 гр

“Хог хаягдал орон сууцанд амьдарч байгаа иргэдийн хувьд нийт хог хаягдлын дунджаар **40% орчим хувийг**, гэр хорооны хувьд зуны улиралд нийт хог хаягдлын **30 орчим хувийг** эзэлж байна гэж тогтоосон.”

АЮУЛТАЙ ХОГ ХАЯГДАЛ: Аюултай хог хаягдлын эрх зүйн орчныг сайжруулах ажлын хүрээнд:

“ Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам нь Европын Сэргээн Босголт, хөгжлийн банктай хамтран **2018 онд** хэрэгжүүлсэн “Монгол улсын аюултай хог хаягдлын үнэлгээ” төслийн хүрээнд хийгдсэн **аюултай хог хаягдлын** урьдчилсан тооллогоор улсын хэмжээний нийт аюултай хог хаягдлын **99%-ийг уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн салбараас** үүсч байна гэж тогтоосон. Бусад салбар жилд **150,000 орчим тонн** аюултай хог хаягдал гаргаж байгаа ба үүний ихэнхийг хот, суурин газрын хатуу хог хаягдлын цэгт хаяж зайлуулж байна. Нийт үүсч байгаа аюултай хог хаягдлын **1-ээс бага хувийг** дахин ашиглах зорилгоор боловсруулдаг. ”

2018 ОНЫ УРЬДЧИЛСАН ТООЛЛОГООР МОНГОЛ УЛСЫН ХЭМЖЭЭНД (МЯНГАН ТОНН/ЖИЛ)

179

97

18

5

- Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд, мэргэжлийн боловсрол, дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрт хог хаягдлын талаархи боловсролын агуулгыг тусгах;
- Аюултай хог хаягдлыг ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах менежментийн системийг бий болгох.

АЮУЛТАЙ ХОГ ХАЯГДАЛ ҮҮСЧ БАЙНА

3.5. ХИМИЙН ХОРТ БОЛОН АЮУЛТАЙ БОДИС

Бодлого, Хууль эрх зүй

- “Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай” хууль 2006

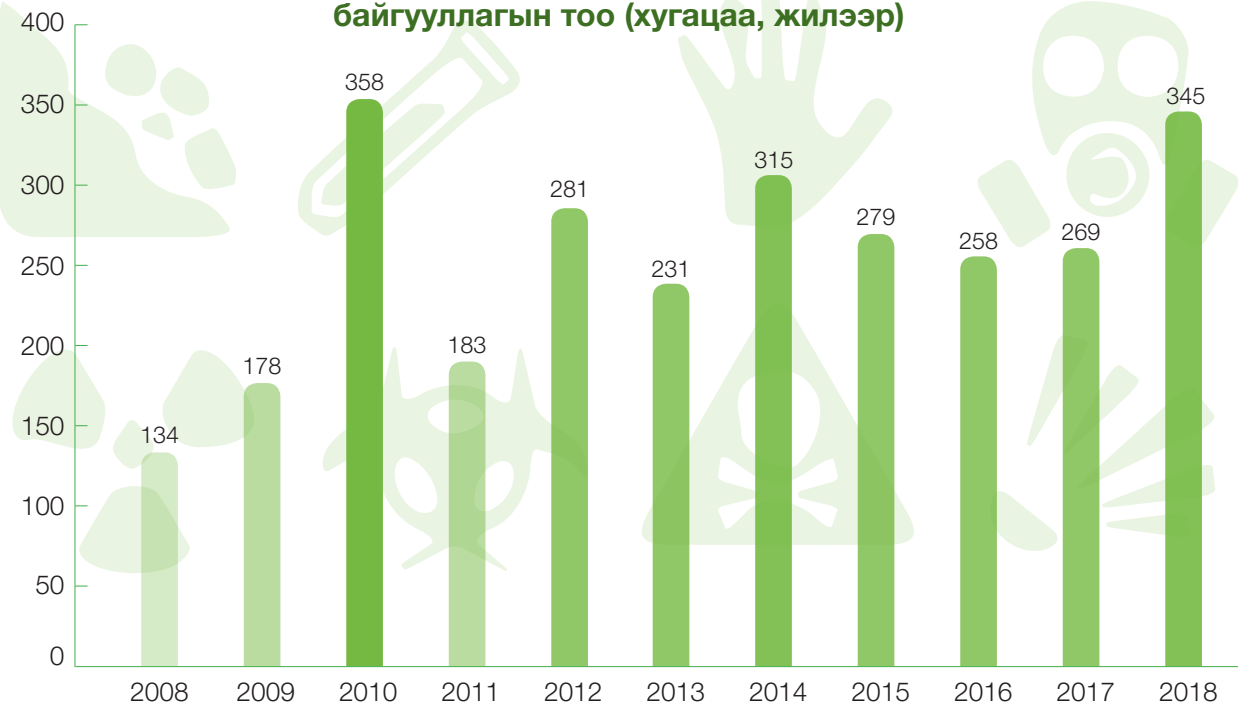

Гэрээ, конвенц

- “Удаан задардаг органик бохирдуулагчийн тухай” Стокгольмын конвенци
- “Зарим аюултай химийн бодис болон пестицидийг олон улсын хэмжээнд худалдаалахад хэрэглэх урьдчилан мэдээлж зөвшилцөх журмын тухай” Роттердамын конвенци
- “Аюултай хог хаягдлыг хил дамжуулан тээвэрлэх, зайлуулахад хяналт тавих тухай” Базелийн конвенци
- “Мөнгөн усны тухай” Минаматагийн конвенци

Химийн зөвшөөрөл авсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо (хугацаа, жилээр)

2018 онд аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын зөвшөөрөл авсан химийн бодисын хэмжээ

САЛБАРААР

ТЭСРЭХ БОДИС

45%

УУЛ УУРХАЙ,
ГАЗРЫН ТОС

2%

ИМПОРТЛОХ, ХУДАЛДАХ
БАРИЛГЫН МАТЕРИАЛ

48%

НООС НООЛУУР, АРС
ШИРНИЙ ҮЙЛДВЭР

1%

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН
БОРДОО, ПЕСТИЦИД

0.1%

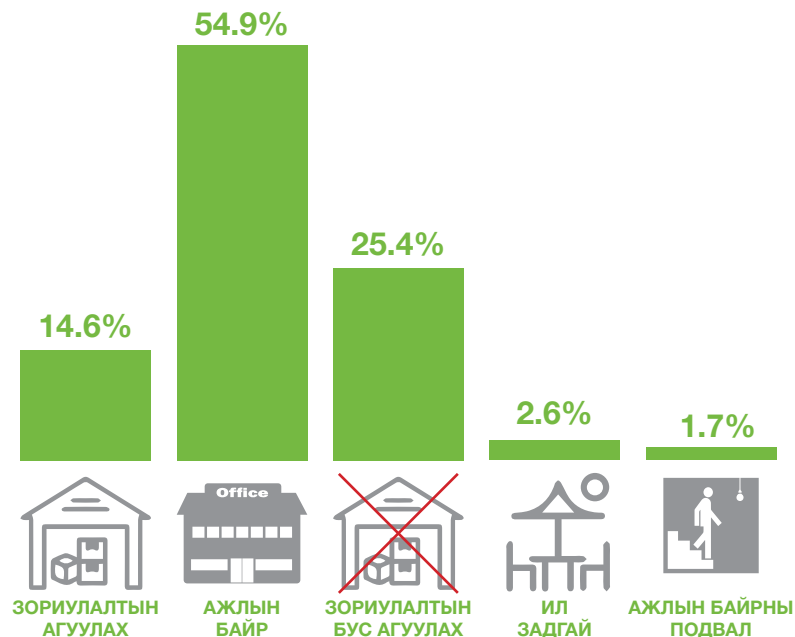

ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭР

0.2%

“ Устгах шаардлагатай химийн бодисын тооллогыг **2014 онд** улсын хэмжээнд хийж, **Улаанбаатар хот, 21** аймгийн **137** суманд нийт **297 аж ахуйн нэгж**, байгууллагад хугацаа нь дууссан, чанарын шаардлага хангахгүй болсон **369 тн, 69000 л** бодис хадгалагдаж байгааг тогтоосон ”

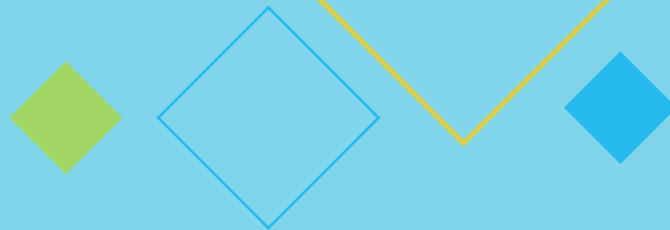
УСТГАХ ШААРДЛАГАТАЙ ХИМИЙН ХОРТ БОЛОН АЮУЛТАЙ БОДИС ХАДГАЛЖ БАЙГАА БАЙГУУЛЛАГУУД

4 БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЗАСАГЛАЛ

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Монгол Улсын байгаль орчин, аялал жуулчлалын салбарын эрх зүйн орчин олон улсын жишигт нийцэж боловсронгуй болж байна. Байгаль орчны салбарт 2018 оны байдлаар 22 Олон Улсын гэрээ конвенц, 36 хууль, 20 бодлогын баримт бичиг, 91 захиргааны хэм хэмжээний акт болон Ерөнхийлөгчийн зарлиг, Улсын Их Хурлын тогтоол, Засгийн газрын тогтоол, яам, агентлаг, Нутгийн захиргааны болон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас баталсан эрх зүйн актыг мөрдөж байна.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн дагуу сүүлийн 3 жилийн дунджаар 77.4 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрснөөс 10.2 тэрбум төгрөгийг зарцуулж, хуулийн хэрэгжилт 36.9%-тай байна.

Байгаль орчны салбарт нийт 2922 төрийн албан хаагчид ажиллаж байна. Байгаль орчныг хамгаалах үндсэн үүргийг орон нутагт хэрэгжүүлж байгаа байгаль хамгаалагчид, ус цаг уурын өртөө харуулын ажилтан нарын ажиллах нөхцөл, цалин, хангамжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр үе шаттай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

2018 онд Монгол Улсад 530 мянган жуулчин аялж, аялал жуулчлалын салбараас дотоодын эдийн засагт 569 сая ам.долларын орлого оруулсан нь 2017 онтой харьцуулахад гадаадын жуулчдын тоо 11%-иар, салбарын орлого 29%-иар тус тус өссөн байна.

2018 оны байдлаар байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ хийх эрх бүхий 165 аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулж байна. Байгаль орчны үнэлгээний мэргэжлийн зөвлөл 2017 онд 344, 2018 онд 602 төслийн байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээний тайланг тус тус баталсан байна.

4.1. САЛБАРЫН ЭРХ ЗҮЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Бодлого, Хууль эрх зүй

Байгаль орчны салбарын эрх зүйн үндсэн эх сурвалж бол 1992 онд батлагдсан Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон Улсын гэрээ, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль түүнийг дагаж гарсан салбарын хууль тогтоомж, Ерөнхийлөгч, УИХ-ын тогтоол, Засгийн газар, яам, агентлаг, Нутгийн захиргааны болон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас баталсан эрх зүйн акт юм.

4.2. НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- “Ногоон хөгжлийн бодлого”, 2014
- “Ногоон хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”, 2016

БАЙГАЛЬ ОРЧИН АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН СТАНДАРТ

2018 оны байдлаар Байгаль орчин, аялал жуулчлалын салбарт шууд хамаарах **394** үндэсний стандартыг мөрдүүлж байна.

	УСНЫ ЧИГЛЭЛЭЭР	147
	ХӨРСНИЙ ЧИГЛЭЛЭЭР	38
	АГААРЫН ЧИГЛЭЛЭЭР	47
	ОЙ ХАМГААЛЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР	61
	УУЛ УУРХАЙН НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ, БАЙГАЛЬ ХАМГААЛЛЫН	14
	БИОЛОГИЙН ТӨРӨЛ ЗҮЙЛИЙГ ХАМГААЛАХ ЧИГЛЭЛЭЭР	29
	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТОГТОЛЦООНЫ	25
	АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН	9
	БУСАД	24

“Тогтвортой хөгжилд суурилсан ногоон хөгжлийн хэтийн зорилт”

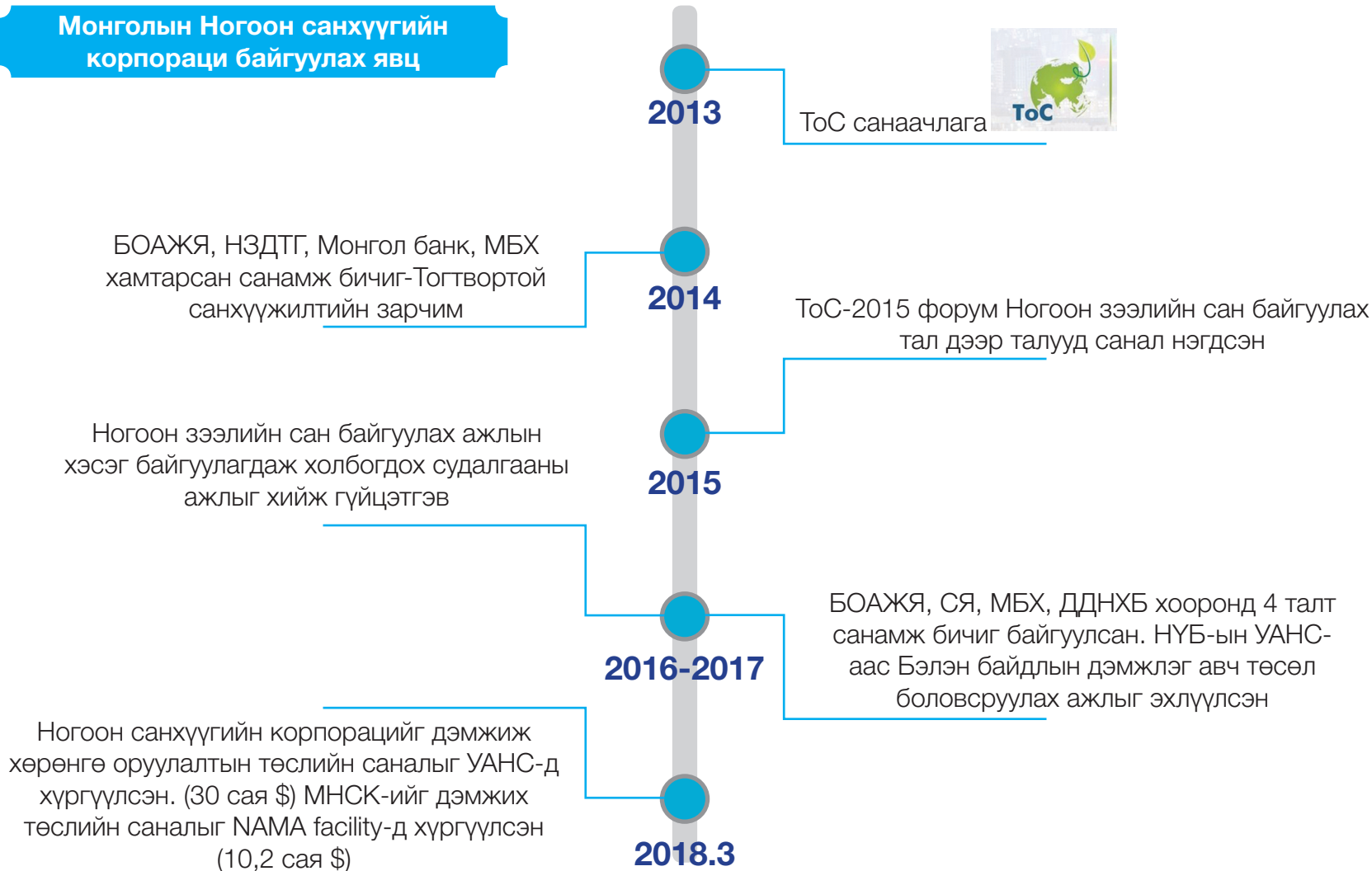
2016-2018 онд “Тогтвортой хөгжилд суурилсан ногоон хөгжлийн хэтийн зорилт” дунд хугацааны бодлогын баримт бичгийг боловсруулсан аймгуудын нэрс.

- Нийт 13: Улаанбаатар хот болон 12 аймаг
- 2016 онд Ховд, Архангай, Булган, Хэнтий,
- 2017 онд Хөвсгөл, Баянхонгор, Орхон,
- 2018 онд Төв, Дархан-Уул аймгууд боловсруулсан.
- Улаанбаатар хот, Өвөрхангай, Сэлэнгэ, Дорноговь аймгууд батлуулахад бэлэн болсон.

НОГООН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ТӨР ХУВИЙН ХЭВШЛИЙН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Монголын Ногоон санхүүгийн корпораци байгуулах явц

“ХАНДЛАГАА ӨӨРЧИЛЬЕ” БАГЦ АЖИЛ

“НОГООН ПАСПОРТ” АЯН

Ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн сурагчдаар дамжуулж бүх нийтэд байгаль орчны боловсрол олгох “**Ногоон паспорт**” аяныг амжилттай эхлүүлээд байна. Аяны хүрээнд 2019 оны байдлаар

Ерөнхий боловсролын 543 сургуулийн ахлах ангийн 50 мянган сурагч “Ногоон паспорт” хөтөлж эхлэв. 2022 он гэхэд Ерөнхий боловсролын 778 сургуулийн ахлах ангийн 168 мянган сурагчдад “Ногоон паспорт” олгоно.

Дэлхийн ногоон байгууллагаас “Ногоон паспорт” аяныг байгаль орчны салбарын нэр хүнд бүхий “Ногоон дэлхий” шагналаар шагнасан.

“ЦЭВЭРХЭН ШИНЭЛЦГЭЭЕ ” АЯН

Монголчуудын уламжлалт баярууд болох цагаан сар, үндэсний их баяр наадмыг угтан “**Цэвэрхэн шинэлцгээе**” аяныг жил бүр уламжлал болгон зохион байгуулж эхлэв. Уул, усаа бохирдуулахгүй “Цэвэрхэн шинэлцгээе” аяны хүрээнд бурхан шашны хийдийн лам хуваргууд, байгаль хамгаалагчид хамтран 2 жил дараалан сүсэгтэн олны зорин очдог газруудыг цэвэрлэж, уг аяныг өрнүүлэн, олны талархлыг хүлээж, хоггүй шинэллээ.

Цэвэрхэн
ШИНЭЛЦГЭЭЕ!

“ЦЭВЭРХЭН НААДАЦГААЯ” АЯН

“Цэвэрхэн наадацгаая” аяныг Үндэсний их баяр наадам зохион байгуулах хороо, 21 аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар, Нийслэлийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих газар, Монголын оюутны холбоо, “Ирмүүн хатад” ТББ дэмжин нийт 200 гаруй залуу сайн дураараа нэгдэв. Аяны үр дүнд ил задгай хаях байсан 10 орчим тонн хогийг хогийн цэгт төвлөрүүлж, байгаль бохирдохоос сэргийлэхийн зэрэгцээ иргэдэд хоггүй аялж, зугаалах ухамсрыг суулгаж чадсан.

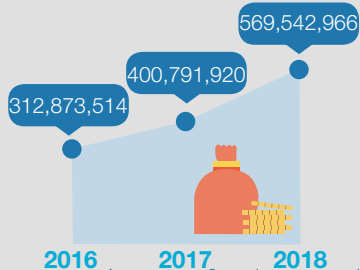
Цэвэрхэн
НААДАЦГААЯ!

4.3. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН САЛБАРЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр, 2015
- Аялал жуулчлалын тухай хууль, 2000
- Засгийн газрын хоорондын гэрээ, хэлэлцээр: 12 улс
- Яамдын хоорондын санамж бичиг, гэрээ хэлэлцээр: 11 улс

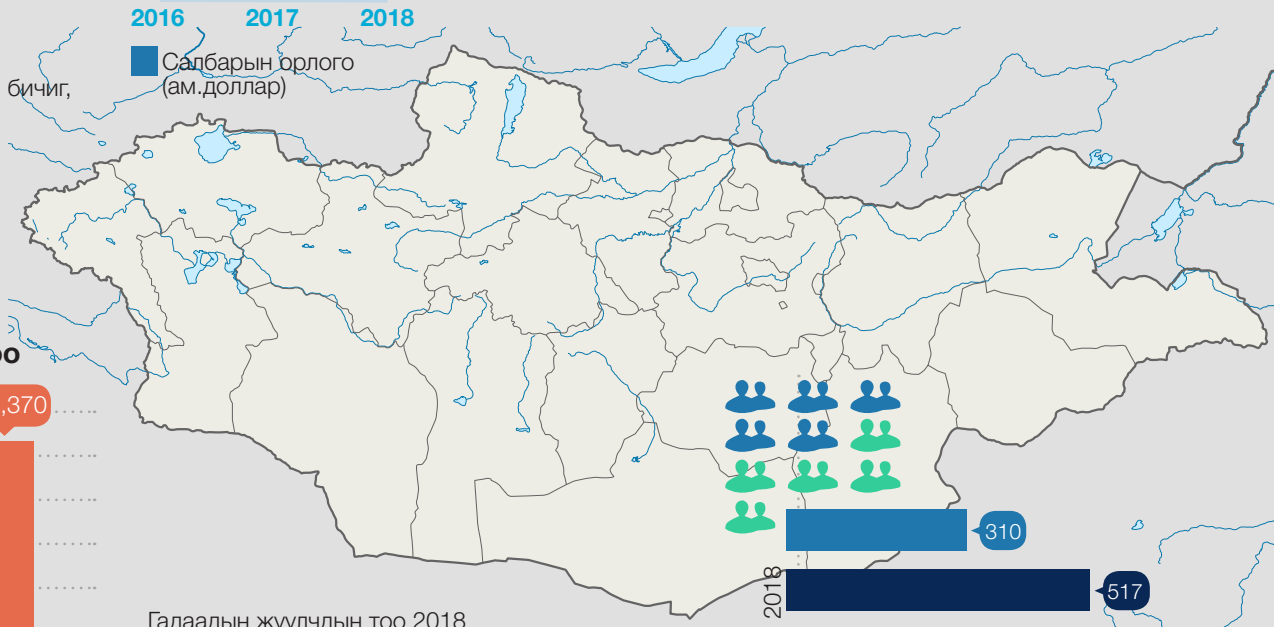

АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН САЛБАР НЬ:

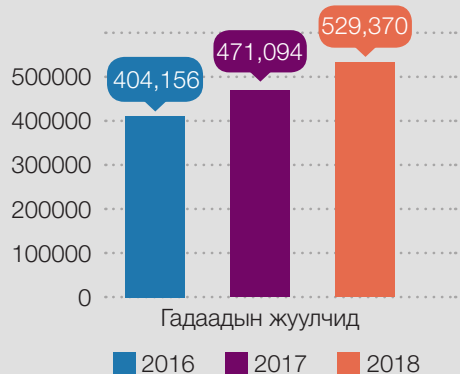
Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний **3.2%**-ийг

Нийт ажлын байрны **4.9%** буюу **54000** ажлын байрыг

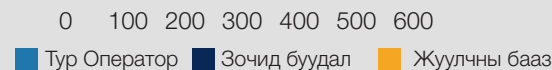
БҮРДҮҮЛЖ БАЙНА

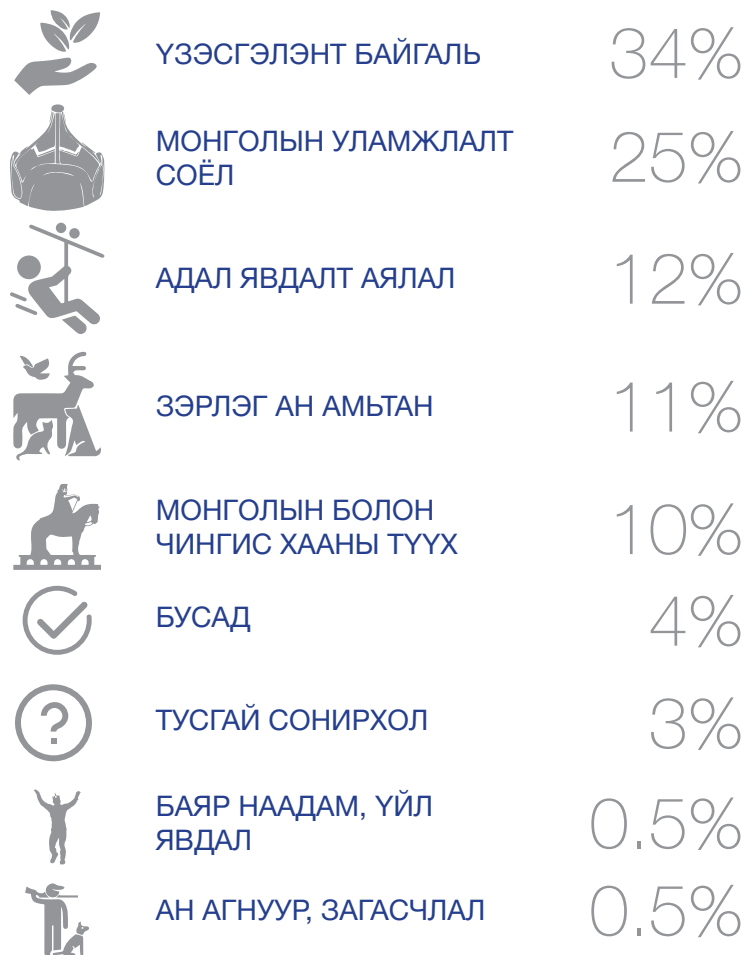
Монгол Улсад ирсэн гадаадын жуулчдын тоо

Гадаадын жуулчдын тоо 2018 оны жилийн эцсийн байдлаар 58,276-аар буюу 12%-иар өсч **529,370** болсон байна.

МОНГОЛ ОРНЫГ ГАДААДЫН ЖУУЛЧИД СОНГОН
АЯЛЖ БУЙ ЗОРИЛГО

2017 ОНД ИРСЭН ЖУУЛЧИД, УЛИРЛААР

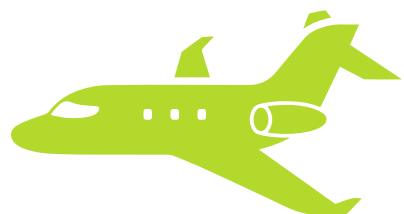
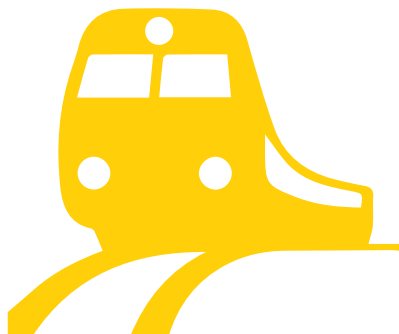

ЖУУЛЧДЫН МОНГОЛ УЛСАД ИРСЭН
ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ (2017 ОН)

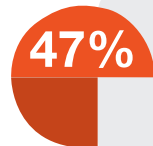
41.5%
194.931
ЖУУЛЧИН

11.2%
52.280
ЖУУЛЧИН

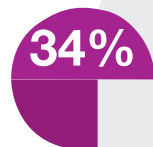

47.3%
222.098
ЖУУЛЧИН

БҮС НУТАГ ДАХЬ БООМТООР НЭВТЭРСЭН
ЖУУЛЧДЫН ТОО (2017 ОН)

УЛААНБААТАРЫН БҮС

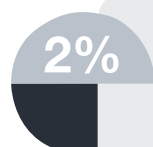
ТӨВИЙН БҮС

БАРУУН БҮС

ЗҮҮН БҮС

ХАНГАЙН БҮС

АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН АРГА ХЭМЖЭЭНҮҮД
БҮС НУТГААР (2018 ОН)

АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН АРГА ХЭМЖЭЭНҮҮДИЙН
ТӨРӨЛ (2018 ОН)

4.4. САЛБАРЫН ТӨСӨВ, САНХҮҮ, ХҮНИЙ НӨӨЦ

БАЙГАЛИЙН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨРИЙН ЗАРЦУУЛАЛТ

“Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хууль”-д заасны дагуу сүүлийн 3 жилийн дунджийг авч үзэхэд 77.4 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрснөөс **10.2 тэрбум** төгрөгийг зарцуулж, тус хуулийн хэрэгжилт **36.9%**-тай байна.”

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн хувь

САЛБАРЫН ХҮНИЙ НӨӨЦ

САЛБАРЫН ТӨСӨВ

ОЙЖУУЛАЛТ, ОЙН АРГА ХЭМЖЭЭНД

2017 онг	9.3 ТЭРБУМ
2018 онг	10.3 ТЭРБУМ

УЛСЫН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН ЗАХИРГААДЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД

6.4 ТЭРБУМ	2017 онг	
6.5 ТЭРБУМ	2018 онг	

БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН САЙД

	2017 онг	68.9 ТЭРБУМ
	2018 онг	88.1 ТЭРБУМ

АГААРЫН БОХИРДЛЫГ БУУРУУЛАХАД

5.0 ТЭРБУМ	2017 онг	
16.8 ТЭРБУМ	2018 онг	

САВ ГАЗРЫН ЗАХИРГААДЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД

	2017 онг	2.6 ТЭРБУМ
	2018 онг	2.8 ТЭРБУМ

4.5. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ, АУДИТЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН БАЙДАЛ

Бодлого, Хууль эрх зүй

- Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль
- Байгаль орчны стратегийн болон хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээний журам
- Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний журам
- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам
- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээнд олон нийтийн оролцоог хангах тухай журам
- Байгаль орчны стратегийн болон хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээ хийх аргачлал
- Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ хийх аргачлал

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН ЕРӨНХИЙ ҮНЭЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

Төсөлд
нарийвчилсан
үнэлгээ хийлгэх
шаардлагатай

Төслийг нөхцөл
болзолтой
хэрэгжүүлэх
боломжтой

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ АУДИТ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

УУЛ УУРХАЙ

ДЭД БҮТЭЦ

ХАА,
ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

ҮЙЛЧИЛГЭЭ

МЭДЭЭЛЭЛ БЭЛТГЭСЭН

Нэгдүгээр бүлэг

П.Гомболхүүдэв
Ж.Батбаяр
Ц.Адъяасүрэн
Д.Дуламсүрэн
Ц.Ананд

Хоёрдугаар бүлэг

Б.Саран
С.Баярхүү
Б.Отгонсүрэн
Г.Энхмөнх
Х.Шүрэнцэцэг
Н.Жамъянхүү
Г.Оюунгэрэл
Т.Болдбаатар
М.Тулга
Р.Сэргэлэн
П.Нямсүрэн

Гуравдугаар бүлэг

Ц.Батжаргал
Л.Гүнбилэг
А.Оюун

Дөрөвдүгээр бүлэг

Ц.Уранчимэг
А.Сайнбаяр
Д.Шижир-Эрдэнэ
Д.Тэмүүлин
М.Мөнхзаяа
Б.Цэдэвсүрэн
Э.Эрдэнэхүү
Д.Ариунцэцэг

